

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

Diplomová práce

Bc. Petra Bonková

Platónovo pojetí člověka a společnosti

Olomouc 2020

vedoucí práce: PhDr. Petr Zima, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval/a samostatně a použil/a jen uvedenou literaturu a zdroje.

V Olomouci dne 10. 4. 2020

.....

Bc. Petra Bonková

Poděkování

Děkuji PhDr. Petru Zimovi, Ph.D. za jeho podněty a rady, které mi jako vedoucí diplomové práce poskytoval při jejím zpracování.

Obsah

Úvod	5
1 Platón a jeho doba	7
2 Platónův život.....	10
2.1 Platónovo dětství a dospívání	10
2.2 Sokrates.....	12
2.3 Období po Sokratově smrti	16
2.4 Akademie	18
2.5 Další cesty na Sicílii	20
2.6 Stáří a smrt	24
3 Platónovo dílo, rozbor vybraných spisů.....	25
3.1 Listy	28
3.2 Faidón	29
3.3 Politikos	33
4 Platónovo pojetí člověka	36
4.1 Nauka o idejích	36
4.2 Antropologické názory	40
4.3 Etické názory	45
4.4 Platónova teorie poznání.....	46
5 Platónovo chápání státu a společnosti.....	50
5.1 Obec filosofů.....	50
5.2 Obec zákonů	55
5.3 Duše v politické filosofii a etice	60
6 Využití tématu ve výuce.....	63
Závěr	67

Úvod

Plátón je nepochybně postavou, jež značně ovlivnila dějiny lidstva. Svými názory se spolupodílel na rozvoji filosofie, ale i mnoha dalších oblastí, ke kterým řadíme např. etiku, náboženství, psychologii nebo politiku. Ve velké míře jej ovlivnil Sokrates, jeho učitel a přítel, k němuž od prvního okamžiku vzhlížel. Stal se také hlavní postavou mnoha Platónových děl. Lze tedy jen velmi obtížně odlišit, které názory od svého učitele převzal a které jsou jeho vlastní. Nejen Sokratovo nespravedlivé odsouzení k smrti, ale i následný politický vývoj Athén měly velký dopad na jeho uvažování.

Na poli filosofie byl činný takřka padesát let. Svá přesvědčení psal v závislosti na aktuálním úhlu pohledu. Nezřídka se pak stávalo, že se k řešeným problémům opět vracel a své koncepce přeformuloval, takže prakticky nikdy nevznikl ucelený systém jeho nauky. I přesto se domnívám, že i po více než dvou tisících let, jsou některá Platónova pojetí aktuální i v dnešní době, příkladem může být jeho nazírání na otázky výchovy.

Cílem mé diplomové práce je vytvoření návrhů na aktivity do výuky týkající se antického filosofa. Budu se zaměřovat na takové druhy činností, o kterých si myslím, že ve školách nejsou příliš často realizovány, i když mohou učební látku žákům zprostředkovat účinnějším způsobem. Tyto metody také umožňují kvalitnější naplňování klíčových kompetencí tak, jak nám to ukládají příslušné kutikulární dokumenty např. oproti klasickému frontálnímu vyučování. Nechci tím však vyvolat dojem, že by žáci neměli získat informace a vědomosti o tomto velikanovi, kterými se v práci také zabírám, ale chci poukázat na jiné, zábavnější formy, prostřednictvím kterých tohoto cíle lze dosáhnout.

Diplomová práce bude kromě úvodu a závěru tvořena dalšími šesti kapitolami. V první z nich budu popisovat kontext Platónovy doby, v druhé peripetie jeho života od dětství přes období Sokratova vlivu, založení jeho školy a podnikání cest až do jeho smrti. Třetí kapitola bude věnována Platónovým dílům, které rozdělím do tří fází. Provedu i bližší rozbor tří vybraných dialogů vztahujících se k ústřednímu tématu práce. Čtvrtá kapitola bude zasvěcena filosofově nazírání na člověka, nauce o idejích, jeho etickým pojetím a teorii poznávání. V páté kapitole se budu blíže zabývat Platónovými názory na uspořádání státu a společnosti a také propojeností s jeho etickými a psychologickými koncepcemi. V poslední kapitole se krátce zamyslím nad výukou filosofie v českém školství a následně nabídnu

několik praktických tipů na aktivity využitelné ve výuce, jejichž ústředním tématem bude Platonova filosofie.

Během psaní diplomové práce budu používat primární, ale i sekundární literární zdroje. Z primární literatury mohu jmenovat především dvě zásadní Platónova díla, Ústava a Zákony. V Ústavě je řešen široký okruh filosofových předmětů zájmu, mimo jiné pojetí duše a ctnosti, teorie poznávání nebo model ideálního uspořádání státu a společnosti, který později přepracoval v Zákonech. Dále se bude jednat o jeho spis Listy, kde jsou líčeny Platónovy cesty mimo Athény, dialogy Faidón a Politikos. V prvním zmíněném dialogu promlouvá Sokrates o nesmrtnosti lidské duše, ve druhém hovoří o vlastnostech a vědomostech ideálního politického činitele. Ze sekundárních literárních zdrojů mnoho informací nabízí tvorba Františka Novotného, který se zasloužil o překlad všech Platónových děl do češtiny, dále práce Josefa Stavěla zaměřeného na psychologická témata v Platónově filosofii nebo Dušana Machovce, který podává základní přehled o antickém mysliteli. Taktéž využiji zahraniční literární zdroje dostupné v německém jazyce.

1 Platón a jeho doba

Platón se narodil roku 427 př. n. l. nejspíše v Athénách nebo na ostrově Aigína, kde se rozkládaly pozemky Platónova otce do období, kdy Athény zaznamenaly svůj největší vzestup, ale zároveň také pád. Díky vítězství nad Perskou říší si Athény vydobily hospodářskou a politickou moc. Byl vytvořen spolek námořních obcí, v jehož čele stanuly právě Athény. Velký rozkvět zaznamenaly i oblasti umění, sochařství, stavitelství, básnictví nebo dramatu, které bylo reprezentováno např. díly Aischyla, Sofoklea a Euripida. (Novotný, 1948, s. 13)

V dějinách vývoje starořecké předsokratovské filosofie se zrodil a následně se dále vyvíjel materialismus. Svého vrcholu dosáhl v Démokritově učení a ovlivňoval nejen filosofii, ale také vědu. Toto období největšího rozvoje materialismu nepředstavovalo izolovaný fenomén, nýbrž byl součástí celkového rozvoje. Nicméně v době vlády řeckých otrokářů ještě nebyly ustanoveny pevné základy tohoto filosofického pohledu na svět. Vládnoucí třída propagovala náboženské tradice, které stály proti vědeckým poznatkům. (Asmus, 1986, s. 173–174)

Kulminující rozkvět Athén a jejich postavení zhatila peloponéská válka mezi Athénami a Spartou, která nakonec zvítězila. Na krátké období došlo ke zrušení demokratické ústavy, která ztělesňovala vzor spravedlivého státního zřízení. Jednalo se o tzv. „přímou demokracii“, ve které měli všichni občané právo účastnit se hlasování apod. Skončila tak klasická doba Athén představována osobou státníka Periklea, jehož politické ambice se zaměřovaly na posílení moci Athén v oblasti zahraniční politiky i uvnitř samotného demokratického zřízení města. Perikles se taktéž snažil uvést v soulad zájmy bohatých a chudých tím způsobem, že bohatí měli městu nebo státu platit příspěvky, chudí je naopak od státu dostávali. (Dostupné z: <https://www.dejepis.com/ucebnice/anticke-recko-klasicke-obdobi/>)

Perikles zemřel na počátku peloponéské války r. 429 př. n. l. Díky jeho správě bylo v obci zachováno demokratické zřízení. (Novotný, 1948, s. 13) Jeho smrt tak znamenala určitý mezník v athénských dějinách, jelikož se Athény už nikdy později nestaly politickým centrem Řecka. Nicméně jim alespoň bylo umožněno stát se mocností na poli duchovním, a to především díky dvěma velkým filosofům, Sokratovi a Platónovi. První, kdo rozvinul filosofickou tradici Athén, byl Anaxagoras, který byl později nucen město opustit. Vedle Platóna, který zde založil svou filosofickou školu Akademii, začala fungovat Aristotelova filosofická škola Lykeion označovaná také jako peripatetická škola nebo následně Zenónova

stoická škola. (Novotný, 1948, s. 14) Ve městě filosofů působil i Epikuros ze Samu se svými žáky. Institucí zaměřujících se na vzdělávání v oblasti filosofie tedy vznikalo více, ale pouze vzdělávání v Platónově Akademii, kde probíhala i významná matematická zkoumání, mělo největší dosah, a to jak ve své době, tak i v dobách pozdějších. Pravděpodobně se tak dělo díky znamenité kvalitě členů instituce a zvládnutému způsobu jejího organizování. Následně se objevovalo mnoho pokusů dosáhnout takových kvalit, jakých dosáhla Akademie, ale marně. Název školy je odvozen od místa nacházejícího se v blízkosti Athén, kde se Platón scházel se svými žáky. (Hadot, 2017, s. 71)

Věhlas Athén coby města filosofie byl ukončen v roce 529 n. l. vydáním nařízení císaře Justiniána, které v Athénách zakazovalo učit filosofii. (Novotný, 1948, s. 14)

V Platónově mládí byly Athény demokratickou republikou, ve které však neplatila rovnost všech občanů. V platnosti zůstávalo i dřívější hodnocení vznešenosti a starobylosti rodů. (Novotný, 1948, s. 14) V tomto období měl Platón v úmyslu, že jakmile dosáhne zletilosti, vstoupí do politiky. Jeho plány ale nebyly uskutečněny z důvodů zvláštních politických událostí. Protože stávající ústava nebyla ze strany veřejnosti pozitivně vnímána, nastal převrat. Byla nastolena oligarchie s neomezenými pravomocemi, taktéž označovaná jako vláda třiceti tyranů. Mezi nimi měl Platón několik příbuzných, kteří jej vyzývali k účasti na politickém životě Athén. Platón se ve své mladické naivitě domníval, že budou vládnout ve jménu spravedlnosti. Zatím ale zůstal pouhým pozorovatelem rodících se událostí. (Platón, 1945, s. 38)

Když byl zanedlouho svědkem toho, že jeho přítel Sokrates, kterého Platón označuje jako „*nespravedlivějšího muže své doby*“ ještě spolu s dalšími byl poslán na smrt, chtěl nechtěl se stal účastníkem jejich politického konání. Sokrates se však odmítl podílet na jejich nešlechtných činech a podstoupil tak velké nebezpečí postihu. Když Platón viděl tyto události, vzvedla se v něm vlna odporu proti takovému jednání. (Platón, 1945, s. 38)

Nedlouho poté došlo k pádu vlády třiceti tyranů i jejich ústavy. V Platónovi se opět, i když ne v takové míře jako dříve, probudila touha podílet se na vykonávání veřejné a politické činnosti. Po převratu nastalo bouřlivé období, které bylo doprovázeno mstou nad nepřáteli. Naproti tomu lidé, kteří putovali zpět do vlasti, jednali velmi mírně. A tak se opět stalo, že Sokrates byl povolán před soud, odsouzen a usmrcen za bezbožnictví, i když se v minulosti odmítl zúčastnit nespravedlivého konání vůči jednomu z přátel vyhnanců, když sami museli žít ve vyhnanství. Jakmile si Platón uvědomil, jak fungují zákony, obyčejně

a mravy, jak se lidé činní v politice chovají, pochopil, že v takové situaci do politiky vstoupit nemůže. Leda pokud by byla zřízena náprava. Nakonec však došel k závěru, že všechny tehdejší státy nejsou řízeny správně, protože jejich zákonodárství se nachází ve velmi špatném stavu. Tyto aspekty také stály za tím, že se Platónova pozornost obrátila směrem k filosofii. (Platón, 1945, s. 38–39)

Situace ve vývoji filosofie se mění právě s osobou Platóna, který stál za zrodem objektivního idealismu, tedy za filosofickou teorií, která vyvozuje všechno časoprostorové, hmotné a přírodní z nehmotných jsoucn, tj. idejí. Ideje vůči lidskému „subjektivnímu“ vědomí představují na člověku nezávislá „objektivní“ jsoucna. (Machovec, 1993, s. 101). Toto učení se tak nesmiřitelně postavilo proti bádání materialistů. Dále se filosof věnoval problematice pedagogiky, dialektiky, estetiky a teorie poznání. Druhou soustavu názorů týkající se objektivního idealismu vytvořil Aristoteles, který je zároveň autorem encyklopedie shrnující celé tehdejší vědění. Mimo to zkoumal problémy teorie umění, psychologie, politické ekonomie, ustanovil základy logiky. (Asmus, 1986, s. 174–176)

Díky Platónově velkému talentu, způsobu zkoumání předmětů a rozsahu zpracování se stalo jeho učení pramenem vlivu dalekosáhle přesahující hranice společnosti, ve které žil. (Asmus, 1986, s. 176)

2 Platónův život

2.1 Platónovo dětství a dospívání

Platón se tedy narodil roku 427 př. n. l. do athénské aristokratické rodiny. Platónův původ ze strany Aristóna, jeho otce, lze odvozovat od posledního krále Attiky, Kodra. Po matce Periktioně zase od slavného státníka a zákonodárce, jednoho z tzv. sedmi mudrců, Solóna. Z matčiny strany byl Platón příbuzný i s dalším známým řeckým politikem Kritiém. (Asmus, 1986, s. 176) Tento zámožný a vzdělaný aristokrat byl politickým odpůrcem demokracie, taktéž nesouhlasil s náboženskými myšlenkami obce. Dalším blízkým příbuzným zabývajícím se politickými otázkami, bratrem Platónovy matky, byl Charmidés, hlavní postava jednoho z Platónových dialogů. (Novotný, 1948, s. 18–19)

Původní Platónovo jméno zní Aristoklés. Jméno Platón přijal později, je odvozené z řeckého slova „platys“, tedy široký, rovný. Existuje více teorií, proč Platón přijal nové jméno. Jedna hovoří o tom, že je to z toho důvodu, protože jméno mělo vyjádřit filozofovu silnou postavu nebo jeho široké čelo. Druhá se zase opírá se o to, že jméno mělo podtrhnout rozsáhlost jeho literárních děl. (Machovec, 1993, s. 101)

Vedle sestry Potony měl Platón ještě dva bratry, Adeimanta a Glaukóna. Oba bratři vystupují v Platónově díle Ústava, kde je i jejich otce autor opěvuje. V dalších dílech a zprávách týkajících se athénských dějin již o nich není zmínka. (Novotný, 1948, s. 19)

Výchova rodičů se na Platónovi projevila v tom smyslu, že mu bylo od dětství vštěpováno, že svým původem patří k vyšší vrstvě tehdejší společnosti. Aby tento aspekt byl rozeznatelný na první pohled, nosil Platón jako mladý hoch zlatou náušnici a tím byl položen základ jeho aristokratismu hojně se objevujícího v jeho pozdějších názorech, např. že filosofie není určena pro velké množství lidí nebo jeho opovržení vším prostým. Členové Platónovy rodiny se jako vážení členové společnosti nikdy nemuseli živit výdělečnou prací. To mělo taktéž dopad na jeho názor týkající se tělesné práce, kterou označoval za „něco nízkého, co znetvořuje těla a ubíjí duše“. I když byl zastáncem takového názoru, tělesnou práci úplně nezavrhl, získával si informace o technických hlediscích různých oborů. (Novotný, 1948, s. 19–20)

Platónův původ tak předurčoval jeho výchovné působení rodiči. Bylo zaměřeno na osvojení si tělesných a duševních schopností a dovedností budoucího athénskému občana, který se měl odpoutat od závislosti vykonávat určitou činnost nebo povolání a podílet se na

řízení obce. Platónovi se v dětství dostalo i náboženské výchovy jako součásti výchovy občanské.

V dospělosti díky svým zkušenostem a přemýšlením o náboženských otázkách odkryl velké množství lidských nedokonalostí v mínění o bozích a formách náboženského uctívání. Vliv náboženské výchovy v jeho dětství byl tak silný, že si zformoval své náboženství, aniž by zasahoval nebo narušoval náboženství lidové. Kromě výchovy nechávali rodiče Platónovi i prostor pro běžné hraní si s hračkami, loutkami apod. V pozdější době Platón hraní si v období dětství prosazuje v duchu účelného řízení ve smyslu žádoucí výchovy. (Novotný, 1948, s. 20–22)

V sedmi letech začal být filosof vzděláván v literatuře, hudební a tělesné výchově. Vyučování v této době probíhalo na soukromé bázi, veřejné školy v Athénách nefungovaly. Zákony tehdy dětem negarantovaly vzdělání, ale pokud některé dítě nebylo vyučeno, nechránily nárok rodičů, aby se o ně syn ve stáří staral. Při vzdělávání v literatuře se Aristonův syn měl možnost seznámit s významnými díly řeckého písemnictví, např. s Homérovými básněmi, které pak ve svých dialozích často citoval. Díla básníků se postupně stala důležitou součástí jeho života. Díky hudebnímu vzdělávání zase odhalil pozitivní účinky hudby na lidskou psychiku nebo skrytý smysl vzdělávání v oblasti hudby, tedy společenské účasti na svátcích a oslavách. Podle některých zpráv se Platón věnoval i malířství, které tehdy nepatřilo k běžným vyučovacím předmětům. (Novotný, 1948, s. 24–40)

Do dějin řecké vzdělanosti značnou mírou zasáhlo hnutí sofistů, které velmi ovlivnilo myšlenky athénské mládeže i samotného Platóna. Hnutí nepředstavovalo jednotnou filosofickou nauku s určitým zaměřením. Pojítkem jim bylo vystupování na veřejnosti jako učitelé moudrosti a konání přednášek, za což pobírali plat. Ve svém učení prosazovali pěstování silné osobnosti a rozvíjení řečnictví, vědy učící člověka promlouvat k davům lidí podmaňující řečí. Poslední zmíněnou dovednost považovali za vůbec nejzásadnější. (Novotný, 1926, s. 7) Vedle toho také kritizovali společenské tradice tehdejší společnosti. Nejdůležitějším myslitelem hnutí sofistů byl Protagoras z Abder. Svými myšlenkami navazoval na Herakleitovy úvahy odmítající pojem jsooucn a dochází k závěru, že pokud není jsooucn, nemůže existovat ani pravda. Dle jeho názoru každý člověk vnímá a chápe věci různě, odtud pramení jeho výrok: „*člověk jest měrou všech věcí*“. Kritias, názorově blízký tomuto hnutí, svého synovce uváděl se sofisty jak do myšlenkového, tak i do osobního kontaktu. Tyto styky se promítají i do některých Platónových dialogů, např. dialogu

Protagoras. Kritias však stál i za velmi významným setkáním Platóna a jeho pozdějšího učitele, Sokrata. (Novotný, 1948, s. 43–45)

Ale ještě před vstupem mezi Sokratovy žáky a příznivce byl Platónovým učitelem Kratyles, který navazoval na Herakleitovy myšlenky. Jeho učení o věčném pohybu a věčné proměnlivosti veškerého existujícího dovedl Kratyles do krajnosti. V pozdějším období se Platón o jeho závěrech vyjadřuje poněkud posměšně. (Asmus, 1986, s. 176–177)

2.2 Sokrates

Sokrates velmi ovlivnil Platónův život. Teprve díky Sokratovi se jeho duše plně uvolnila, jeho život dosáhl naplnění. Sokrates mu ukázal, jak být svobodný, přinesl mu rozřešení všech nesnází a veškeré bezradnosti. Jak píše Patočka: „*Postačilo mu uvažovat o Sókratovi, vykládat pro sebe smysl jeho postavy a života myšlenkou, aby se mu objasňovalo vše, univerzum, obec, člověk v ní.*“ (Patočka, 1992, s. 50)

Podle starověkých zpráv se oba filosofové seznámili v době, kdy Platón dosáhl dvaceti let věku. Podle všeho ale Platón znal Sokrata již od dětství, kdy Sokrates chodil athénskými ulicemi a promlouval s lidmi. Znal se s ním i prostřednictvím svých příbuzných, Kritia a Charmida, se kterými se Sokrates stýkal. (Novotný, 1948, s. 43–45)

V tomto věku tedy Platón vstoupil do okruhu Sokratových blízkých a stal se jeho žákem, kterým byl až do jeho smrti. I přes působení mnoha podnětů na Platónovu osobu zůstával rozhodující vliv Sokratův. Myšlenky, které zásadním způsobem vycházely ze stanoviska jeho učitele, vyslovil až po Sokratově smrti. Toto období určilo směr Platónova života. Co marnotratného a nadaného mladíka dosud hnalo kupředu, bylo najednou pryč a on byl připravený následovat Sokrata na jeho cestě a nic jiného nemělo takovou platnost jako to, co jej v tomto následování podporovalo. Ke svému mistrovi choval nezapomenutelnou vděčnost a díky ní také vznikl důkaz, jaký v dějinách neměl období. Bez ohledu na jeho pozdější spisy, vložil všechny své myšlenky do Sokratových úst. Byly plodem toho, co se u Sokrata naučil. Také dialog, sokratovský způsob zkoumání, je zachován ve všech jeho dílech. (Wundt, 1924, s. 13)

Sokratova osobnost je historickou realitou i bez Platónova přičinění, přesto jsou historický Sokrates a Platónův Sokrates od sebe neoddělitelní. Platón v Sokratovi spatřoval podstatu, kterou volně zahrnul ve svých dialogických výkladech vždy s vůlí k pravdivosti této podstaty, ale nikoli svázané v prokazatelné skutečnosti. Proto u něj zahrnuje směr filosofie

navíc i nazírání a pravdu skutečné podstaty Sokrata. Platónův učitel je v rozmanitých aspektech jediný velký celek jednotlivých dialogů. Ve většině Platónových dialogů je Sokrates hlavní postavou, teprve v těch pozdějších zastává méně výraznou úlohu, v díle *Zákony* není zmíněn vůbec. Tato skutečnost je výrazem toho, že se konečně jedná o záležitost, jež nenáleží Sokratovu vlivu. (Jaspers, 1976, s. 17)

Platón byl Sokratem a jeho myšlenkami okouzlen po celý svůj život. I ve stáří vzpomíná na svého učitele s velkou oddaností. Odhalil v něm spravedlivého muže hledající moudrost, jenž byl osvobozen a povýšen nad zaujetím ostatních. Víra ve svého učitele tak položila základ pro víru ve filosofii. (Novotný, 1948, s. 53)

Sokrates svému žákovi ukázal cestu, která směřovala k filosofickému poznání. Tím by se ale měl Platón vzdálit od směru, ke kterému ho směřoval jeho původ, nadání a společenské postavení, dle něhož se měl Platón ubírat na dráhu básníka, společnost zase od něj očekávala, že se bude angažovat v politice. Až s dostupem let se ukázalo, že se filosof od těchto cest zcela neodpoutal, pouze se provádění těchto činností ukázalo v jiném světle. Platón nepřestal být básníkem ani politikem, ale činil tak pouze v jiném smyslu než byl ten původní. (Novotný, 1948, s. 53)

Sokrates v Platónovi probudil to, co by stejně jednou přišlo samo, tedy starost o duši, jež lze uskutečnit skrz správný život s ohledem na samotné věčné bytí. Platónova filosofie byla založena na osobní vazbě k milované osobě, jeho učiteli. Pevným bodem jeho filosofie není člověk, svět, příroda, předmět bádání nebo věty, nýbrž vše zmíněné dohromady, protože odůvodněným středem všeho je člověk. Způsob vidění této vazby je podmínkou Platónova porozumění. (Jaspers, 1976, s. 16)

Díky kontaktu se Sokratem byl Platón vybaven proti působení sofistů a jejich učení. Platón ve svém učiteli spatřoval jistotu, která mu zabránila jít po cestě Herakleitových přesvědčení. Naopak se rozhodl následovat Sokrata, jenž ho vedl k přesnému vytyčování pojmů etiky, vytváření logických závěrů a pojmů obecně. (Novotný, 1926, s. 32) Jeho přítel a učitel mu přiblížil pojetí, jež tvrdí, že vybrané pojmy, především etické a estetické, existují stále a trvale, aniž by byly závislé na člověku nebo na bozích. Tato myšlenka Platóna hluboce poznamenala. (Bondy, 1994, s. 71) Konec této cesty ale ještě neznamenal dosažení stanoveného cíle. Tím byl pro Platóna teprve svět idejí. (Novotný, 1926, s. 32)

Sokratova významnost pro jeho žáka tkvěla také v tom, jaký Sokrates vedl život v obci a jakým způsobem musel zemřít, o čemž pojednává dílo Obrana Sokrata. Z tohoto popudu chtěl zvěčnit Sokratův osud, jeho filosofické myšlenky jako nutný a nevyhnutelný konflikt mezi obcí a filosofií. Tímto konfliktem filosof dává najevo, jak se odpoutat od bezradnosti, i když jí zdánlivě podlehl. (Patočka, 1992, s. 30–31)

Podle některých informací Platón spálil své rané básně, ve kterých byl skrytý jeho talent pro dramatická ztvárnění. Ten pak můžeme objevovat v jeho filosofických dialozích. Několik básní patrně napsal i v pozdějším období, ale i jeho dialogy přinášejí důkazy o tom, že básníkem vlastně nikdy být nepřestal. (Novotný, 1948, s. 56)

Novotný (1948) ve svém díle vnímá tento filosofův čin za velmi odhodlaný, protože tím dosáhl svého vrcholu osudný boj Platónových citů. Jak píše: „*Byl to vnější projev Platonova obrácení.*“ Toto obrácení lze chápat v tom smyslu, že Sokrates svedl svého žáka z cesty stát se nadějným politikem Athén, protože předestřel mladému filosofovi skutečnost, že právě jednání se v politice řídí mravností, kdežto běžná praxe v politice se tomuto tvrzení přičí. Láska k politice tak byla nahrazena láskou ke kritickému nazírání na vyjádření duše člověka v soukromém i veřejném životě.

V dialozích se Platón v hojně míře zmiňuje také o vojenských otázkách a různých vojevůdcích. Přesto z nich nelze úplně jednoznačně vyčíst, jestli se Platón skutečně účastnil válečných výprav či nikoliv. Filosof nedostal do vínku bojovou povahu, přičila se mu myšlenka na používání hrubého násilí. Přesto vojenství považoval, stejně jako všichni ostatní Řekové, za neodlučitelnou a důležitou součást občanského zřízení. To byl také důvod, proč později dává ve svém konceptu dokonalé ústavy poměrně velký prostor pro výchovu a výcvik budoucích vojáků. (Novotný, 1948, s. 61)

Platónovi se během oligarchické vlády začal politický život přičít. Svě dokonala znovuobnovená demokracie, když ve svém počínajícím jednání odsoudila a usmrtila jeho učitele. (Novotný, 1948, s. 66)

Když bylo Sokratovi v roce 399 př. n. l. sedmdesát let, byl obviněn z bezbožnictví a narušování náboženství athénské obce. Žalobu předložil Meletos, soukromý žalobce. Podpořil ji i Anytos, demokratický politik, a řečník Lykon. Žaloba měla však ve skutečnosti zcela jinou příčinu, a to vzdor Athénanů proti známému filozofovi. I když se Sokrates ve své

řeči hájil tím, že nikdy neporušil platné zákony své vlasti, byl i přesto odsouzen k trestu smrti vypitím číše jedu. (Novotný, 1948, s. 66)

Platóna rozhodnutí soudu velmi zasáhlo, byl přesvědčen o nevině svého učitele a přítele. Demokratické vládě její prohřešek proti spravedlivému člověku nikdy neodpustil. Spolu se svými přáteli chtěl zvrátit rozhodnutí soudu tím, že pro svého učitele žádal peněžitou pokutu, ale marně. Platón za Sokratem docházel do vězení, ale u vykonání trestu chyběl, protože byl nemocný. Tento důvod uvádí Novotný (1948) a zdůrazňuje, že se jedná o nejpřesnější překlad slov Platónova dialogu Faidon.

Sokratova smrt znamenala pro mladého filosofa zásadní obrat v jeho životě a myšlení. Teprve až nyní se mu odkryla celá hloubka rozporů, jenž stály mezi jeho učitelem a okolním světem. Teprve až nyní pochopil úplný význam života a učení mistra, svého učitele a přítele. Jeho působení v roli proroka spravedlnosti a moudrosti byla ze strany lidu zapomenuta. Místo cti, jíž by si zasloužil projevit, byl lid rozhodnut podporovat jeho smrt. Přesto i po smrti dokázal nejvýše postaveným aristokratům svůj význam. A to způsobem, že uznal platnost zákonů, i když proti němu bylo postupováno nespravedlivě, a neoplácel nespravedlnost nespravedlností. Od světských soudců byl odsouzen neprávem, proto chtěl obstát u soudců v Hádově říši mrtvých a zvolil si raději smrt než život. (Wundt, 1924, s. 24–25)

Tato událost se významně projevila i v Platónových dílech. V Obraně Sokrata líčí svůj úhel pohledu na Sokratovu promluvu před lidovým soudem. V dialogu Kritón zase zachycuje svého učitele a přítele v situaci, kdy mu je nabízeno, aby utekl z vězení, což Sokrates odmítl. V dialogu Faidon se dozvídáme o posledním dnu Sokratova života a o jeho smrti. (Novotný, 1948, s. 66–67)

Ztrátou svého učitele a přítele Platón pocítil, že pro něj ztratilo cenu uplatňovat se v politických záležitostech a stanovil si tak nový cíl, zaobírat se vnitřní obnovou člověka a obce. Až nyní odhalil potíže filozofova přístupu k politice. Odpovědi, jak se s těmito potížemi vyrovnat, jsou shrnuty v díle Ústava. Je patrné, že v těchto okamžicích se Platón velmi přiblížil naprostému odvratu od veřejného působení. Sokratova smrt znamenala pro něj osobně nejen velký otřesný zážitek, ale také před ním stanula osudová výzva, aby začal bojovat za nespravedlnosti, které se ve společnosti dějí, za skutečné dobro a skutečnou pravdu. Nazření na tuto skutečnou pravdu Platón shrnul v tzv. podobenství o jeskyni, v níž osvobozený člověk, který se dostal z jeskyně a spatřil světlo slunce, konečně uviděl pravdu.

Platón v Sokratovi ztratil přítele a učitele, ale zároveň tím nabyl samostatnost. Uzavřela se tak jedna etapa Platónova života. (Novotný, 1948, s. 67–68)

2.3 Období po Sokratově smrti

Po Sokratově smrti, tedy když bylo Platónovi dvacet osm let, se filosof spolu s dalšími Sokratovými žáky uchýlil do Megar, města nacházejícího se západně od Athén, k Eukleidovi. (Laertios, 1964, s. 143) Eukleides byl jedním z nejstarších filosofických společníků Sokrata. Příčinou odchodu z Athén ale nebyl strach, nýbrž pocity hněvu, kterými byl Platón po smrti svého učitele naplněn. (Novotný, 1948, s. 69)

Později Platón podnikl další cesty, pořadí jejích cílů se však u děl různých autorů liší. Jedním z měst, do kterých zavítal, byla Kyréna, kde Platón pobýval u matematika Theodora. (Novotný, 1948, s. 69–70) Pravděpodobně se znali díky Sokratovi. Matematika nabídla Platónovi novou dimenzi uvažování. Na základě jejích metod nabylo sokratovské zkoumání pojmů nový rozměr. (Wundt, 1924, s. 28)

V jižní Itálii ve městě Tarent navštívil Platón i pythagorejce. Toužil poznat jejich výsledky právě na poli matematiky. Velkým dojmem na Platóna zapůsobil Archytas, státní úředník a vědec v oboru matematiky, fyziky a mechaniky. Filozofa ovlivnilo Archytovo propojení politiky a vědy a náplň jeho vědeckých závěrů. (Asmus, 1986, s. 177)

Právě díky Archytovi v Platónově myslí vyvstalo poznání, že situaci v obcích nelze pozvednout, dokud se filosofové neujmou vlády, nebo dokud se vládnoucí třída nezačne zabývat otázkami filosofie. Proto, aby Platón poznal, jakým způsobem může filosof řídit obec, vedly jeho kroky právě k Archytovi. (Novotný, 1948, s. 83–84) V Itálii na Platóna zapůsobila i Parmenidova nauka, že *„jsoucí je jen jedno, neproměnné a totožné s naším myšlením, a nejsoucí nemůže vůbec existovat.“* (Bondy, 1994, s. 71)

Poté Platón podnikl cestu k prorokům do Egypta, kam jej zavedla taktéž matematická nauka. Egyptané stejně jako pythagorejci měli samozřejmě dychtícím po vědění co nabídnout. Od Egyptanů a jejich vzdělávání odvozují Řekové své náboženské představy. Nauka o osudu duše po smrti působila zvláštními účinky na mýtickou víru ve smrt a znovuzrození boha. A podobné myšlenky Platón u Pythagorejců znovu rozvíjel. (Wundt, 1924, s. 28)

Novotný (1948) však tuto cestu zpochybňuje. Uznává, že v jeho díle Zákony se ukazují vědomosti a poznatky o oblasti egyptského výtvarného umění a hudby a dalších odvětví, ale

příkládá to tomu, že Platón tyto údaje získal jen zprostředkovaně, nikoliv svým pobytem v Egyptě. V žádném ze svých děl totiž o něm nepíše. A pokud by tuto cestu opravdu podstoupil, Novotný míní, že pro jeho životní osud příliš neznamenal.

Opačného názoru je Asmus (1986), který zdůrazňuje významnost této etapy Platónova života. Podle něj měla velký vliv na utváření filosofových vědeckých nebo politických přesvědčení. Velkou měrou ho mělo ovlivnit uspořádání společnosti do kastovního systému, podoba dělby práce a metody vyučování matematiky. Asmus vyzdvihuje také Platónův pobyt ve městě Héliopolis, které v té době bylo středem egyptského náboženství.

Platón rovněž pobýval v největším městě Řecka, Syrakusách. V tomto středobodě kultury vládl tyran Dionysios. Svou vládu udržel v městském státě, kde probíhal neutichající střet stran po dobu třiceti osmi let. Na Dionýsiově dvoře se rozšířilo učení mimů, díky kterému si možná Platón osvojil znamenitě charakterizovat osoby ve svých dialozích. (Asmus, 1986, s. 178)

Asmus (1986) ve svém díle píše, že za příchodem Platóna do Syrakus stojí Dionýsiův švagr Dión. Novotný (1948) naopak toto Diónovo pozvání vyvrací, protože se domnívá, že se jedná o spletení Platónova prvního pobytu s druhým a záměnou Dionýsia I. a Dionýsia II. S odstupem mnoha let Platón hodnotí svou první návštěvu jako důležitý mezník v dějinách Syrakus. Zastává názor, že do tohoto města přišel řízením osudu. Realita měla ale mnohem jednodušší jádro. Když už Platón pobýval v jižní Itálii, Sicílii v tomto smyslu nemohl opomenout. Toužil poznat fungování Dionýsiový vlády i z toho důvodu, že se názory athénské obyvatele o jeho osobě značně lišily.

Dionýsios I. byl kvůli některým svým vlastnostem, např. závistí, nespravedlností nebo odmítáním se sdružovat pro Platóna vzorovým typem tyrana, kterého představil ve svém díle Ústava. (Novotný, 1948, s. 89) A právě odmítání se sdružovat Platón pokládá za klíč k Dionýsiovým politickým neúspěchům. (Platón, 1945, s. 47)

Během svého pobývání v tomto impozantním městě se Platón spřátelil s členem Dionýsiový rodiny, Diónem. Filosof chtěl využít svého pobytu v Syrakusách i k účelu možné realizace svého návrhu ideálního státního systému. K tomuto účelu využil právě Dióna, který měl po Dionýsovi převzít moc v Syrakusách, a stal se jeho žákem. Výuka započala výkladem matematiky. Kvůli členům Dionýsiova dvora, kteří tyranovi tvrdili, že Platón chce z Dióna učinit hlavu města a Dionýsia sesadit, však filosofův plán nebyl uskutečněn. (Asmus, 1986, s.

179) Zájmy o panování Dióna nezajímaly, v politice se jasně vymezoval vůči tyranidě. Po Platónově příchodu do Syrakus se Dión rád oddal jeho učení. Platón se zaujetím pozoroval Diónovu horlivost a bystré naslouchání. (Platón, 1945, s. 41) Novotný (1948) po prostudování mnoha děl týkajících se Platóna ve své knize odhaluje Platónovo milostné vzplanutí k tomuto mladému muži. Jejich vazby zpřetrhala až Diónova smrt.

2.4 Akademie

Kolem roku 387 př. n. l., kdy se Platón vrátil ze Syrakus do Athén, zde zřídil svou školu, později známou jako Akademie. Během svého působení škola nabývala na významu a stala se centrem rozvoje řecké matematiky, kterou sám Platón považoval za důležitý základ pro studium filozofie a dalších věd. Ve stáří, kdy se blíže spřátelil s pythagorejci, se toto jeho přesvědčení ještě více prohloubilo. (Asmus, 1986, s. 179)

I přestože Akademie primárně vznikla pro účely soukromé, držel nad ní jakožto nad právníkou osobou ochrannou ruku zákon. Její zakladatel totiž chtěl, aby v Akademii fungoval pevný pořádek, proto svou školu nechal podle antického práva prohlásit kultovním spolkem. (Novotný, 1948, s. 101)

Nejednalo se ale o školu v dnešním slova smyslu, kde by vyučoval učitel zhruba stejně staré žáky. Do Akademie docházeli lidé různého věku, ale nevzdělával je učitel, který by jim byl formálně nadřízený, a předkládal jim hotové poznatky. Vznikaly skupiny vzdělávajících se fungující na bázi přátelství, jež se společně snažily nacházet vědění. Nebyla ani stanovená doba, po kterou měla tato společenství fungovat. Záleželo pouze na každém, jak dlouho chtěl v Akademii setrvat. Studující v Akademii dávali svobodnému Platónovi společnost, kterou mu nemohla poskytnout rodina. To je také důvodem, proč ve svém díle Ústava upřednostňuje dobro obce před rodinou. Až v pozdějším věku dochází k objevení hodnoty rodinného života. (Novotný, 1948, s. 101–103)

V Akademii byl především kladen důraz na vedení dialogů týkajících se různých témat, které kromě toho, že si kladly za cíl odhalení pravdy o určité věci, měly taktéž zdokonalovat aktéry v umění vést filosofický rozhovor. Vedle toho byly pořádány i ucelené přednášky, jež ale Platón nepovažoval za ideální formu filosofické participace. Ty byly spíše doménou představitelů sofistického hnutí. Naproti tomu vyzdvihoval dialog, stejně jako jeho přítel a učitel Sokrates. Oba tvrdili, že prostřednictvím dialogu se nejlépe uskutečňuje osobní kontakt mezi lidmi. (Novotný, 1948, s. 103)

Kromě filosofie se studující v Akademii mohli též věnovat např. matematice, astronomii, kterou sám Platón pokládá za vědu matematickou, nebo botanice. Filozofovi jsou na poli matematiky přičítány poměrně velké zásluhy za to, že posuzuje čistou matematiku jako nauku s aplikovanou matematikou a speciálně pak i užití v každodenním životě, čímž také matematiku povznesl mezi disciplíny radící se k vyššímu vzdělání. Platón na matematiku nahlíží jako na ideální formu k přípravě na nejvyšší nauku, dialektiku. Ta studující sama navádí ke stanovenému filosofickému cíli. Všechny tyto nauky pak mají poskytovat vzdělání těm lidem, kteří se jednoho dne chopí vlády, filosofům. (Novotný, 1948, s. 107)

Dialektika byla v Akademii pojímána jako určitá podoba diskuze s přesně vymezenými pravidly. V úvodní fázi diskuze byla položena nějaká otázka, přičemž jeden z účastníků diskuze položenou otázku svými argumenty obhajoval, druhý se snažil ji vyvrátit. Prostřednictvím těchto diskuzí se studující učili nejen vyvracet tvrzení ostatních, nýbrž i zamyslet se nad problémem, pokládat dobré otázky, bystře a pohotově odpovídat na položené dotazy a neuvíznout v nastražených pastech tázajícího. (Hadot, 2017, s. 76)

Dialektika hrála v Akademii důležitou roli, ale sám Platón ji chápal nejen jako oblast, kterou by si měl každý student osvojit, ale zároveň cítil i určité obavy. Měl strach z toho, že by si někteří studenti mohli myslet, že když opravdu budou ovládat dialektické umění, mohli by vyvracet nebo obhajovat jakoukoliv tezi. Z tohoto důvodu filosofovo pojetí dialektiky není v žádném případě věcí ryze samotné logiky, nýbrž ji chápe spíše jako duchovní trénink. Jádrem dialektiky podle něj není střetnutí dvou účastníků diskuze, kdy jeden touží porazit druhého, ale společnými silami se shodnout na určitém závěru. Díky tomu mají oba možnost nahlížet na daný problém z jiného úhlu pohledu. (Hadot, 2017, s. 76–77)

Tato Platónova etika, která by měla být v rozhovorech dodržována, dává člověku nahlédnout, jak velká míra svobody ve filosofově škole panovala. Přednášející nezřídka do svých přednášek zařazovali obsahy vymykající se Platónovým myšlenkám. Nejmarkantněji se tyto spory projevíly v nauce o idejích. Akademie ale byla prostorem, kde svobodná diskuze přinášela své ovoce. Zajímavé je, jaký tedy v takové situaci byl jednotící prvek celé školy. Mohla jím být např. forma vedení života, kterou Platón jako zakladatel školy přinesl, nebo zaobírání se objektivním zkoumáním či záměrné zamítnutí sofistického přístupu k vědění. (Hadot, 2017, s. 78–79)

Jak ale hodnotí Novotný (1948), Akademii nelze pojímat jako školu věnující se systematické výchově politiků, kteří se jednou chopí politické moci v obci. Svůj názor

podkládá zjištěním, že ani tehdejší obyvatelé Athén ani studenti Platónovu školu tímto způsobem nechápali.

K jejich názoru se později připojuje i samotný Platón, který vyjádřil své přesvědčení, že mladí lidé se svým studiem na půdě Akademie vzdalují praktickému životu. (Platón, 1945, s. 35) Platónovi samozřejmě toto mínění veřejnosti bylo známé, ale neměl potřebu se očišťovat nějakými veřejnými vystoupeními. Spíše hloubal nad chápáním filozofie běžným člověkem a dospěl k závěru, že nevzdělaní otázky filozofie nikdy nemohou dostatečně pochopit, proto své myšlenky sděloval jen studujícím v Akademii anebo je zaznamenával do svých rozhovorů. Podle některých informací určité své teze před lidmi schválně zatajoval, tedy že si vytvořil systém dvojí nauky, jednu určenou veřejnosti a druhou jeho společníkům v Akademii. Motivem k tomuto jednání měly být obavy, aby ho nepotkal stejný konec jako jeho učitele. (Novotný, 1948, s. 111)

2.5 Další cesty na Sicílii

Asi v šedesáti letech, tedy roku 367 př. n. l., se Platón rozhodl opět opustit Athény a odcestovat do jižní Itálie a na Sicílii. Obě oblasti patřily v této době k jedněm z nejvýznamnějších částí Řecka, často také označované jako Veliké Řecko. (Novotný, 1948, s. 78) Platón se rozhodl odcestovat na přání Dionýsia II., syna a nástupce po Dionýsiovi I., který zemřel téhož roku. Nový panovník, který byl synovcem Dióna, však na svou úlohu nebyl dostatečně připraven. Toho toužili ve svůj prospěch využít jak stoupenci tyranidy, tak i reformní strana reprezentovaná právě osobou Dióna snažícího se prosadit ústavní vládu. Dión, který stál za příchodem Platóna do Syrakus, věřil, že mu Platón pomůže naklonit nového panovníka na svou stranu. Zároveň tím dal Platónovi možnost zrealizovat své představy o panování vládce filosofa. (Platón, 1945, s. 7–8)

Platón se snažil Dionýsia vzdělávat ve filosofii a v dalších vědách, ale vzhledem k jeho povaze a obavám, které v něm živili zastánci tyranidy, jejichž zásluhou byl Dión ze Syrakus vypovězen, se Platónovo působení minulo účinkem. (Platón, 1945 s. 43–45) Aby došlo na straně panovníka k žádoucím změnám, musel by se s Platónem věnovat studiu po delší dobu, což vyžadovalo i značnou vůli odříct si některé věci, na něž byl doposud zvyklý. To Dionýsios nebyl schopen obětovat. Zpočátku byl panovník nejspíš do vzdělávání zanícený, ale duševně pro něj byla tato činnost značně namáhavá. Byl by raději, kdyby mohl pouze budit dojem usilovné aktivity. Také ho pravděpodobně těšila více pouze Platónova

přítomnost než jeho úsilí o panovnickovo rozvíjení filosofických myšlenek. Filosof však tento panovníkův nezáměr po dlouho dobu nerozeznal. (Novotný, 1948, s. 117)

Stoupenci tyranidy toto Platónovo působení na panovníka nevnímali pozitivně, proto se i oni sami snažili, ovšem jinými prostředky než filosof, na Dionýsia zapůsobit. Jako neúčinnější nástroj se jim k tomu jevilo rozšiřování pomluv, čímž u vládce chtěli vzbudit dojem podezření vůči Platónovu vzdělávání a lze říct, že se jim jejich záměr povedlo uskutečnit. (Platón, 1945, s. 19)

Následně své intriky začali realizovat proti Diónovi. Panovníkovi se snažili namluvit, že Dión pro Platóna poslal za účelem, aby Dionýsia přesvědčil, že se má vzdát vlády a předat ji Diónovým synovcům. Největší podíl na neshodách mezi Diónem a Dionýsiem ale měly Diónovy kontakty s kartaginskou vládou, kterou nabádal, aby za jeho neúčasti s panovníkem nenavazovala korespondenci. Panovníka toto Diónovo jednání rozhněvalo a rozhodl o Diónově odjezdu ze Syrakus. (Novotný, 1948, s. 119)

Nyní měl vládce dostatek prostoru trávit s Platónem značné množství času, a když již nebyl přítomný Dión, na kterého Dionýsios žárlil, zdálo se, že nic nebrání prohloubení jejich vztahu. K tomu ale kvůli propuknutí války roku 366 př. n. l. nedošlo. Platón se poté rozhodl pro návrat do Athén, ale slíbil Dionýsiovi, že na jeho pozvání opět přicestuje.

Dionýsios II. po svém otci převzal správu nad nově získanými sicilskými obcemi, které byly zničeny nájezdy barbarů. Panovník v nich nedokázal nastolit vládu, která by mu byla oddána. Jejich správu svěřil buď cizincům, nebo svým bratrům. Bratry, které v dětství vychovával, povýšil a poskytl jim značné jmění. Nedokázal z nich však učinit své společníky, kteří by mu byli nápomocní. Dionýsios učinil tu chybu, že z celého území Sicílie vytvořil jedinou obec a moc soustředil pouze ve svých rukou. Nikomu totiž nedůvěřoval, neměl žádné přátele, které by částí svou mocí mohl podělit. (Platón, 1945, s. 47)

Nedlouho po svém návratu zpět do athénské polis napsal filosof Dionýsiovi dopis, ve kterém se vedle poděkování za to, jak o něj pečovala Dionýsiova manželka a zmínky o darech, které do Syrakus posílá, vyjadřuje se o finančních záležitostech, jež spolu potřebovali vyřešit. Platónovo poděkování za péči Sofrosyne, Dionýsiovy ženy, představuje vlastně jedinečné vyjádření filosofa ve vztahu k ženě. (Platón, 1945, s. 85–88)

Pozvání na Platónovu třetí návštěvu Syrakus neproběhlo podle předem dané dohody. Na vině byl Dionýsios, který se jen nerad díval na Diónův vliv na Platóna. Nicméně když se

přeci jen vládce na filosofa obrátil, Platón se dlouho zdráhal odcestovat, protože po svých prvních návštěvách města si nebyl jistý, že by jeho přítomnost mohla být něčemu ku prospěchu. Až díky přímluvám Dióna a svých italských přátel, že nyní vládce skutečně projevuje touhu se ve filosofii vzdělávat, se roku 361 př. n. l. Platón vypravil na cestu. (Platón, 1945, s. 54–57)

Po svém příchodu do města filosof ale z Dionýsiova přístupu a chování získal ten dojem, kterého se obával, tedy že Dionýsiovi ve filosofii nelze poskytnout další vzdělávání. Usiloval se tedy alespoň o to, aby se Dión mohl vrátit zpět do města. Ale ani v tomto ohledu nebyl úspěšný. Filosofovo snažení vyvrcholilo Dionýsiovým podezřením, že Platón spřádá intriky proti jeho vládě, proto s ním začalo být nakládáno jako s vězněm. Až díky přímluvě tarentských přátel byl filosof osvobozen a směl odplout domů. (Platón, 1945, s. 54–69)

Pravděpodobně posledním důkazem o kontaktu Platóna a Dionýsia II. je třetí list ze svazku filosofových Listů, který byl napsán kolem roku 358 př. n. l. poté, co se Platón vrátil ze své třetí cesty ze Syrakus. V tomto období bylo město ohroženo válkou kvůli sporům a nenávisti mezi panovníkem a Diónem. (Platón, 1945, s. 8–9)

Platón v tomto třetím listě píše Dionýsiovi o tom, že podle některých informací měl filosof vládce zrazovat od úmyslu obnovení některých měst nacházejících se na Sicílii a od úmyslu usnadnit život syrakuskému obyvatelstvu přechodem z tyranské vlády k vládě královské. Dle zpráv měl dále, když už se to jemu samotnému nepovedlo provést, navádět Dióna, aby tyto změny uskutečnil sám a usiloval o ztrátu Dionýsiovy vlády. Platón se však hájí tím, že sám vládce musí nejlépe vědět, že žádné takové úmysly neměl. Tyto zvěsti se podle filosofa začaly šířit pouze z důvodu zájisti syrakuského obyvatelstva, které nedokázalo unést Platónovo významné postavení u dvora vládce. (Platón, 1945, s. 24–25)

Dále Platón popisuje své snahy smířit vládce s Diónem, který musel Syrakusy opustit. Dionýsios před opuštěním města měl filosofovi slíbit, že jakmile skončí právě probíhající válka, oba opět pozve ke svému dvoru. Po válce však přišlo pozvání pouze pro Platóna. Filosof nejprve nechtěl přicestovat, protože si byl vědom toho, že bohatí lidé v blízkém okolí panovníka budou opět hanit filosofovu pověst, ale na přání svých přátel přece jen odplul. Následně Platón trval na smíření obou zneprátelených stran. Dionýsiovo jednání ale Platóna hořce zklamalo. Diónův majetek totiž nezůstal ve vlastnictví jeho rodiny, ale byl panovníkem rozdělen mezi jeho přátele a vůbec žádné Dionýsiovi sliby nebyly splněny. (Platón, 1945, s. 26–28)

V poslední části třetího listu filosof Dionýsiovi vyčítá jeho přílišnou žárlivost kvůli jeho rozmlouvám s jinými muži. Ale protože se blížila doba Platónovy plavby zpět do Athén, svůj názor na panovnickovo chování raději nevyjádřil nahlas. Filosof Dionýsia žádá, aby o něm dále nerozšiřoval nepravdivé informace. Naopak poukazuje na to, že sám stál za tím, aby byla sicilská města znovu obnovena, ale tuto myšlenku panovník zavrhl (Platón, 1945, s. 28–30)

Po prodělaných nezdarech se Platón vrátil zpět do Athén, kde žil až do konce svého života. Po těchto neúspěšných pokusech uvést své představy do praxe byl hořce zklamán. Následně, když napsal své poslední velké dílo *Zákony*, upustil od svých původních systémů týkajících se výchovy a politiky. (Asmus, 1986, s. 180)

Vedle *Zákonů* napsal filosof v této době ještě dialog *Filebos*, v němž přetvořil své dosavadní pojetí dualismu, kde svět smyslů existoval a fungoval nezávisle na světě idejí. V dialogu již oba světy pojímá jiným způsobem, slučuje je v jediný svět všech jsoucen. Taktéž využil znalosti pythagorejců o pojmech omezení a jeho protikladu neomezení. Autor v rozhovoru poukazuje na způsob jejich propojení, prostřednictvím něhož lze lépe pochopit a objasnit události našeho smyslového světa. Toto odhalení je pro filosofa svým způsobem přelomové, protože si doposud myslel, že dění nelze poznat. (Novotný, 1948, s. 125)

Po svém návratu Platón dál udržoval písemný kontakt s Diónem, který kolem roku 356 př. n. l. ve válce připravil Dionýsia II. o moc, a ovládl Syrakusy. Čtvrtým listem ze svazku filozof Diónovi gratuluje k jeho zdárnému vítězství a současně mu udílí rady, jak nabytou moc správně využít. Dión se během svého vládnutí musel vyrovnávat s povstáními. Nakonec byl roku 354 zabit. Diónovy stoupence to však neodradilo a s prosbou o pomoc se obrátili na Platóna. Filosof jim odpověděl listem, ve svazku začleněný na sedmé místo, kde popisuje svou úlohu v dějinách města a také vztah k Dionýsiovi II., Diónovým stoupcům ale udílí tak obecné rady, že je ho o pomoc požádali znovu. Nová doporučení jsou zaznamenána v listě osm. Oba listy autor napsal nejspíš kolem roku 352 př. n. l. (Platón, 1945, s. 9)

Mnohým na mysli vyvstala otázka, proč se filosof angažuje v politice jiných obcí, zatímco do athénské politiky nezasahuje. Tuto otázku si pokládá i sám filosof, protože jej naplnil pocit, že zanedbal své občanské povinnosti, a nyní by měl vysvětlit důvod, který uvedl právě v sedmém listě. Tím bylo výše zmíněné Sokratovo odsouzení a smrt a také události odehrávající se v politické praxi, jež Platón nazývá „*nepříznivou diagnosou o mravním stavu Athén.*“ Dle filosofova názoru lze pomoci obci pouze za předpokladu, že je v ní ustanovena

fungující ústava a obec její nařízení dodržuje. Člověk, který má obci poskytnout radu, ale do ní nesmí žádným způsobem zasahovat. Platón pak dochází k závěru, který do konce svého života nezměnil, že poměry v Athénách nelze napravit. (Novotný, 1948, s. 148–150)

2.6 Stáří a smrt

Po svém posledním návratu z cest Platónovi bylo kolem sedmdesáti let. Neúspěšné pokusy v Syrakusách uvést do praxe své představy o ideálním panovníkovi mu ale neubraly z jeho sil. Po zkušenostech, které během svého života získal, už ale jednal s rozvahou. V posledním životním období napsal své největší dílo Zákony. (Novotný, 1948, s. 161–162)

Filosof se ve svých myšlenkách zabýval i otázkou smrti, která mu ale nepřináší pocity strachu nebo hrůzy, nýbrž pro něj znamená nová očekávání. Smrt podle něj představuje obrovskou vlnu dobra, jelikož se díky ní odpoutává duše od těla a tím je jí umožněno nahlížet dokonalého poznání. Platón dále apeluje i na ostatní athénské občany, jejichž výchova se nese v duchu projevů statečnosti, a proto se nemají smrti zaleknout. (Novotný, 1948, s. 164)

Myšlenkami na smrt se zabývá i v dialogu Faidón, kde je líčena smrt jeho milovaného učitele Sokrata. Sokrates, potažmo Platón, smrt chápe jako odloučení těla duše. A zde dochází k závěru, že toho stejného by měla dosahovat filosofie. Tělo totiž člověku přináší mnoho utrpení a zatěžuje je svými požadavky. Filosof by si měl klást za cíl očištění duše od potřeb, které jsou jí vnucovány tělem. (Hadot, 2017, s. 81–82)

Filosof mající vliv na myšlení celých staletí zemřel roku 347 př. n. l., tedy v osmdesáti letech. Podle zpráv Diogena Laertia (1964) byl Platón pochován v Akademii, která se bezpochyby stala důležitou hodnotou jeho života. Ve své knize píše Laertios také o filosofově závěti, u níž si ale Novotný (1948) není jistý její pravostí. Nedokáže totiž pochopit, že se v ní Platón nezmiňuje o budoucnosti své školy, Akademie. Naproti tomu zase vyzdvihuje její význam, pokud se tedy nejedná o falzifikát, v tom smyslu, že po Listech se jedná o další důkaz filosofova zaujetí hmotnými statky, se kterými dokázal dobře hospodařit. V závěti Platón uvádí: „*Nikomu nejsem nic dlužen.*“ Mohl tak v poklidu odejít z pozemského světa s urovnanými vztahy vůči bohům i lidem. (Laertios, 1964, s. 145)

3 Platónovo dílo, rozbor vybraných spisů

Návratem do Athén v roce 387 př. n. l. čtyřicetiletý Platón ukončil první období své tvorby označované také jako fázi sokratovského etického idealismu. Do této první fáze náleží rozhovory, ve kterých je ve velké míře zjevná filosofova vazba na svého učitele, který se zaměřoval na oblast etiky. Náleží sem dialogy, jako je např. Kritón, Euthyfrón Gorgias, Lachés nebo Obrana Sokrata. K tomuto období se řadí i první kniha Platónova díla Ústava, také nazývaná jako Thrasymachos. V rozhovorech se autor zabývá etickými otázkami, staví se proti učení sofistů. (Machovec, 1993, s. 103–104)

Machovec (1993) Platónovo vystupování proti sofistům a jejich nauce hodnotí tak, že filosof sice představitelům sofistického hnutí vyčítá jejich nedostatky, ale přesto sám nezvládá v daných etických a politických záležitostech najít odpovídající východisko. Často pak dochází k tomu, že jeho návrhy na řešení vyslovené úcty jeho učitele jsou stejné jako řešení sofistů.

Jde mu o překonání sofistických názorů, proto ve svých dialozích nechává promlouvat sofisty, kteří v úvodních částech mají možnost představit své mínění, aby pak následně byl jejich názor překonán jejich partnerem, se kterým je dialog veden. Odmítá přesvědčení, že by schopnost sofistů argumentovat mohla platit za obecnou filosofickou metodu. Filosof ve snaze držet si od sofistického hnutí co největší odstup ale nespátřuje hloubku své závislosti na sofistech. (Störig, 1995, s. 119)

Za společné znaky lze považovat vedle dialektické metody, která představuje metodu diskuze srovnávající navzájem protikladné názory jejich účastníků, odhalování nesrovnalostí v protivníkově uvažování s cílem objevit nezpochybnitelné pravdy (Machovec, 1993, s. 104) a také nespolehání se na prosté vědění. Ukazuje totiž, že vnímání vycházející ze smyslů nepředstavuje věci tak, jak skutečně existují, ale že lze spatřit jen jejich jev, který se bez ustání transformuje. Dalším shodným rysem mezi sofisty a Platónem je odklon od tradičně zakořeněné představy o ctnosti, na kterou bylo nahlíženo jako na neuvědomělé držení se mravů předků. Tyto společné rysy totiž postrádají zřetelné uvědomění si příčin stojících za tím, proč je takové jednání pokládáno za žádoucí a správné. (Störig, 1995, s. 119)

Naopak v čem se tento významný filosof od sofistů distancuje, jsou následky týkající se poznání, že jejich názory mají velké nedostatky, a v poznání současné nauky o ctnosti. Sofisté dospěli k názoru, že neexistují všeobecná kritéria pro myšlení a jednání, čímž

Platónovi dali velký prostor pro jeho filosofické uvažování a závěry. Platón toužil dokázat, že taková kritéria existují a chtěl odhalit cestu, jak je lze objevit. Výhodiskem k tomuto důkazu jsou právě Sokratovy filosofické koncepce. (Störig, 1995, s. 119)

V tomto období se stabilizovala kreativita ve filosofických dialozích, jejichž podobu má většina Platónových děl s výjimkou několika spisů a dopisů. Každý z rozhovorů v sobě nese určitou část Platónova duchovního života. Kdybychom tedy měli možnost je uspořádat v časovém sledu tak, jak byly napsány, spatřili bychom tím podstatu jeho vnitřní biografie. Problém je však v tom, že to s jistotou nelze prokázat. (Novotný, 1948, s. 71–72) Platón se dokonce ve spise Listy vyjadřuje ve smyslu, že pravou podstatu své nauky do žádného svého díla nezaznamenal, protože by je tím vystavil nemilosti a neporozumění. (Platón, 1945, s. 58)

Některé zprávy uvádějí, že Platón začal své dialogy psát až po smrti milovaného učitele. Novotný (1948) to však odmítá. Zastává názor, že podnětem k psaní dialogů Platónovi nebyla Sokratova smrt, nýbrž jeho schopnosti, i když chtěl se svým učitelem žít i po jeho odchodu z tohoto světa. Dostal tak možnost po zanechání činnosti v politice smysluplně vyplnit svůj život. (Novotný, 1948, s. 72–73) Právě jeho učitel je v drtivé většině dialogů a spisů hlavní postavou. Z tohoto důvodu je také těžké odlišit Sokratovy myšlenky od Platónových, protože Platón mnohdy vyjadřuje své názory ústy svého milovaného učitele. (Störig, 1995, s. 117)

Své filosofické práce psal Platón po více než půl století. K různým otázkám se tak filosof vyjadřuje způsobem, jak v tom období právě na daná témata nazíral, což vysvětluje jeho různé názorové přeměny. (Störig, 1995, s. 116) S postupujícím časem je patrné, že Platón činí Sokratovu postavu spíše zidealizovanou a vzdalující se skutečnosti. (Durozoi, Roussel, 1994, s. 220)

Rané dialogy ovlivněné Sokratovou osobností s sebou přinášejí otázku po areté, tedy ctnosti. Platón se zabývá otázkami, jaká by ctnost měla být, zda je nějakým způsobem naučitelná a zda je pouze jediná nebo existuje více druhů. Všechny tyto dialogy řeší totéž téma, a sice „starost o duši.“ (Jaspers, 1976, s. 23)

Po napsání svých prvních dialogů se v duši velikána odehrála příhoda, která jednou provždy ovlivnila jeho filosofické myšlení. Platón za našim smyslovým světem odhalil ještě další svět, svět skutečného bytí a absolutna, svět idejí. Nikdy jej však nepředstavil v některém ze svých dialogů. O nezávislé existenci jsočnosti idejí hovoří filosof poprvé v dialogu

Faidon, který spolu s dialogy Symposium, Menón a Faidros již náleží do druhé fáze, ve smyslu protikladu vůči nedostatečným jednotlivinám. Tento protiklad připodobňuje k protikladu těla a duše, z čehož dedukuje projevy její nesmrtelnosti. Dále ve Faidonu líčí, že učení člověka znamená pouhé rozvzpomínání se na to, co zažila naše duše ve světě idejí, než stanula v pozemském světě, kde sestoupila do těla člověka. (Novotný, 1948, s. 75–76) Do této druhé fáze, též označované jako etapa vytvoření soustavy filosofického idealismu, si filozof odnáší z prvního období myšlenku ideje dobra, jež pokládá za vrcholek světa idejí. (Machovec, 1993, s. 104)

Autor se v některých rozhovorech této fáze zabývá otázkami pedagogickými, popř. i etickými a politickými stejně jako ve fázi první. Už ale nejsou vedeny formou polemiky. Navazují na hledisko filosofického stanovení obecných pojmů, které jsou vnímány jako nadřazené jednotlivinám. (Machovec, 1993, s. 104) Když se Platón snažil o odhalení cesty lidského rozumu k ideám, vyvstala před ním také otázka, jestli je možné uplatňovat u poznávání věcí jejich jména, protože neurčují jednotliviny, nýbrž pojmy obecné. Dále si ještě musel odpovědět na další otázku, a to jakou mají mezi sebou jména a věci souvislost. Úvahy o tomto problému shrnul v dialogu Kratylos. Tímto patrně končí druhá fáze jeho tvorby. (Novotný, 1948, s. 76–77)

Do třetí tedy pozdní fáze se řadí rozhovory, v nichž je patrná jistá míra konkretizace a změna pozic stanovených ve fázi druhé. Jedná se o dialogy Timaios, Zákony, Sofisté, Politikos, nebo Parmenidés. Charakteristickým znakem této etapy je kompromis s pythagorejci, proto bývá taktéž označována jako etapa spojení učení o idejích s pythagorejskou naukou o číslech. Platón se v této fázi zabývá filosofickými problémy, ale přistupuje k nim z jiného úhlu pohledu, než jak se na ně díval doposud, a bere v úvahy také názory dalších filozofů. (Machovec, 1993, s. 105)

Dialogy Sofistes a Politikos poukazují na Platónovo zaujetí diaresemi, logickými analýzami, logickým členěním. Tyto dialogy měly ještě spolu s dalším dialogem, který ale už filozof nenapsal, tvořit trilogii. Autorovým zájmem nebylo podat pouze praktické příklady, jak se lze prostřednictvím členění pojmů dobrat jeho výměru, ale také řešení filozofických otázek. V rozhovoru Sofistes se filozof dále zmiňuje o vztahu své nauky k Parmenidovým myšlenkám, které popírá. Platón zde odhaluje své představy o jsoucnu a nejsoucnu, díky kterým má tento rozhovor významné postavení v autorově filosofii a v historii logiky. (Novotný, 1948, s. 126)

V dialogu *Politikos* se snaží logickými rozbory odhalit, jaké vlastnosti a schopnosti by měl král jako politik mít. Samozřejmě nechybí zmínka o jeho koncepci krále, který by měl být zároveň filosofem. Jeho představy o ideálním králi, ze kterých později čerpalo i období osvícenského absolutismu, ale ještě nejsou zasaženy deziluzí z vládce Syrakus, Dionýsia II. (Novotný, 1948, s. 126)

Zajímavé je, že se v této fázi filosof zmiňuje o Sokratovi spíše sporadicky. V několika dialozích vystupuje jeho učitel pouze jako vedlejší postava, v některých není uveden vůbec. Výzkumníci řeší také otázku jeho odměřeného a rezervovaného přístupu ke své nauce o idejích. Podnětem k tomuto zkoumání výzkumníkům byl dialog *Tímáios*, kde Platón nauku o idejích popisuje v celé své kráse. Problém je však spatřován v tom, zda tento rozhovor řadit do fáze druhé či do třetí, kam se podle stylu psaní a vedení úvah více hodí. (Kenny, 2000, s. 60–61)

3.1 Listy

Jediné dílo z Platónových písemností, ve kterém sám za sebe hovoří o různých tématech, jsou Listy. Díky nim se alespoň z části můžeme dozvědět autobiografické události z jeho života. Tento svazek obsahuje třináct dopisů pro různé adresáty. Pořadí dopisů bohužel není uspořádáno podle žádného kritéria. Z důvodu neuvedení dat, kdy byly dopisy psány, je nelze přesně chronologicky seřadit, ale z uvedených informací lze sestavit alespoň základní časový rámec. Platón se zde ale nesnaží podat nějaké historické zprávy, spíše se o různých událostech vyjadřuje jen z toho důvodu, aby vyložil svůj podíl na politickém dění v Syrakusách a vysvětlil svou lhostejnost vůči politice v athénské obci. V některých listech jsou také popisovány Platónovy filosofické myšlenky, protože právě ony byly hnací silou jeho působení v politice. Nejdůležitějším poznatkem o Platónově filosofii, který lze ze čtení listů získat, je, že filosofie pro něj nepředstavovala jen určitý druh nauky, ale vnímal ji jako určité životní poslání a naplnění. (Platón, 1945, s. 7–10)

Díky čtení listů se lze také dozvědět mnohé o filosofově osobnosti, které v jiných jeho dílech nejsou patrné. Z určitých pasáží číší Platónovo vědomí své důležitosti a svého postavení ve filozofii. Také si zakládá na šíření dobrého jména nebo řešení finančních otázek. (Platón, 1945, s. 11–12)

Kromě mnoha listů adresovaných do Syrakus se ještě ve svazku nacházejí takové, které směřovaly do Makedonie, jejíž moc začala postupně sílit. Filosof se dokonce osobně

setkal s Perdikkou, makedonským králem vládnoucím od roku 365 do roku 359 př. n. l. Ve svazku dopisů mu náleží list pátý. (Novotný, 1948, s. 145) Platón zde zaznamenal svou odpověď na dopis makedonského krále, v němž píše o Perdikkově rádci Eufraiovi. Perdikkovi radí, aby Eufraiovi naslouchal, neboť podle Platóna: „*je to muž k mnohým věcem užitečným, nejvíce však k tomu, čeho i ty nyní potřebuješ jednak pro svůj věk, jednak také proto, že v té věci mladí lidé nemají mnoho rádců.*“ (Platón, 1945, s. 33)

O tom, že Platónovy rady využívali hojně vedle syrakuských vládců též makedonští politici, svědčí ve svazku dopisů list označený číslem jedenáct. Ten je určený pro Laodamanta. Pravděpodobně se jednalo o Laodamanta z Thasu, který si jako první měl možnost osvojit pod Platónovým dohledem problematiku jeho analýzy. (Novotný, 1948, s. 146) V úvodní fázi dopisu se filosof omlouvá, že do Makedonie kvůli svému věku a obavám z nebezpečí, které by jej po cestě mohly potkat, nepřicestuje. Uděluje mu ale radu, že jestliže je v Makedonii rozšířený názor, že stačí do praxe uvést zákony a vše bude správně fungovat, jak má, tak jsou lidé na omylu. Je totiž ještě zapotřebí vytvořit úřad činitele, jenž by zajišťoval dohled nad běžným fungováním. Dále filozof hovoří o funkci vychovatele, který ale jak se správně Platón domnívá, v Makedonii nepůsobí. Pak už dle jeho slov lidem nezbyvá už nic jiného než se s modlitbou obrátit k bohům. (Platón, 1945, s. 82–83)

Listy se staly zdrojem pro získávání filosofových myšlenek již u starověkých autorů. Největší míra byla přikládána oblasti mravních a politických principů, o nichž Platón píše především v sedmém a osmém listě. Již ve 2. století n. l. bylo na Listy nahlíženo jako na politické dílo. S tímto pojetím souhlasili i autoři v období renesance. Roku 1599 bylo dokonce toto Platónovo dílo použito jako protipól názorů Machiavelliho. (Platón, 1945, s. 12)

3.2 Faidón

Významným Platónovým dialogem, ve kterém se věnoval otázkám nesmrtnosti lidské duše, je dialog Faidón. Rozhovor je veden mezi Echekratem a Faidónem o Sokratově posledních hodinách strávených ve vězení předtím, než byl vykonán trest smrti, vypití číše bolehlavu. Sokratův žák dialog nejprve pojímal jako rozhovor se svým učitelem filozofem, ale když se pak s určitým časovým odstupem Platón k tomuto rozhovoru vrací, nahlíží na něj už z jiného úhlu pohledu a označil jej jako „rozhovor o duši“. (Novotný, 2005a, s. 5)

Prostřednictvím tohoto dialogu se Faidón dostal do širšího povědomí lidí, bez něj by pravděpodobně skončil v propadlišti dějin. Patřil k Sokratovým věrným přátelům a žákům

následující jeho filosofii. Taktéž druhý aktér rozhovoru, Echekratés, byl skutečnou historickou postavou. Pocházel z města Fliúntu, kde sídlila jedna z pythagorejských škol, jejíž nauce také propadl. S největší pravděpodobností není náhoda, že Platón tento dialog zasadil právě do této obce a jednoho z účastníků rozhovoru stanovil Echekrata, jelikož předmět hovoru je pythagorejskému učení velmi blízký. (Novotný, 2005a, s. 5)

V úvodu dialogu Faidón líčí Echekratovi, kdo ze všech přátel a blízkých přišli Sokrata naposledy navštívit a naslouchat jeho rozmluvě. Hovoří také o přítomnosti Xantippy, Sokratovy ženy, kterou raději její muž poslal pryč, aby nebyla u jejich posledního setkání přítomna. (Platón, 2003a, s. 84–85)

Poslední hodiny Sokratova života samy jako téma k hovoru předurčují smrt. Mysliteli je položena otázka, zda připouští jako východisko z různých situací spáchat sebevraždu. Jeho odpověď je záporná, domnívá se, že i když je duše člověka v těle vězněna, měl by každý počkat, až dostane signál od bohů, že nastal ten pravý čas jako teď nyní jemu. Sokrates své přátele překvapil absencí obav a strachu ze smrti. První aspekt, který člověku pomáhá zbavit se obav ze smrti, je myšlenka, že i po odchodu z pozemského světa bude stále nad člověkem stát idea dobra. Dále obavy ze smrti, které se u něj nedostavují, vysvětluje tím, že jako člověk, který značnou část svého života zasvětil filosofii, se na tento okamžik chystal tím, že neustále odděloval duši od její fyzické schránky, aby jednou k jejich rozdělení mohlo dojít definitivně a duše mohla své vězení opustit. Smrt je tedy vlastně brána do světa idejí, které umožňují skutečné poznání. Ve světě hmotných jsoucen tohoto skutečného poznání nebylo možné dosáhnout, protože duše byla zatížena tělem, jež jí to neumožňovalo. (Platón, 2003a, s. 87–92)

Jeden ze Sokratových přátel vyslovuje domněnku, že mnoho lidí pochybuje o možnosti existence duše po fyzické smrti člověka a zajímá ho jeho názor. Téma smrti je tak nahrazeno otázkou po nesmrtnosti. Sokrates pak rozvíjí myšlenku, že duše po určité době strávené ve světě dokonalých podstat se opět vrací na pozemský svět, aby mrtvým znovu vnukla život. Aby tuto úvahu mohl bezpochyby potvrdit, vztahuje tento protikladný vztah k různým vlastnostem a činnostem, např. spánku jako protikladu bdění. Díky tomu může své úvahy potvrdit, že smrti vzniká život a ze života smrt. Následně tento závěr spojuje se svou koncepcí učení jako vzpomínání, jejíž podmínkou je předsmyslová zkušenost. (Platón, 2003a, s. 98–103)

Další argument pro existenci lidské duše po smrti člověka odhalil filosof ve vztahu duše a idejí. Poměr mezi duší a tělem znázorňuje analogicky ke světu idejí a světu hmotných jsoucen. (Platón, 2003a, s. 104–) „*Podle tohoto poměru je duše podobnější jednoduchým, neproměnlivým a věčným jsoucňům nadsmyslovým.*“ (Novotný, 2005a, s. 6)

Určité názorové pnutí způsobí Simmias, který tvrdí, že duše jako nezávislá podstata se při smrti člověka rozplyne a zastává tudíž pouze jednu z mnoha úloh těla. Svůj výrok doplňuje příkladem, v němž tělo připodobňuje k lyře a duši k harmonii, která se v případě rozbití hudebního nástroje též vytrácí. Aby Sokrates mohl nad touto tezí chvíli uvažovat, vyzve Kebéta, aby svým názorem přispěl do diskuze. Ten se proti Simmiově názoru vymezuje, ale nesouhlasí ani se Sokratem. Kebétes tvrdí, že se duše postupně ocitá v mnoha tělech, ale po smrti toho poslední umírá zároveň s ním. Proto je na místě se o existenci své duše obávat, neboť člověk si nikdy nemůže být jistý, zda právě jeho tělo není tím posledním, ve kterém se duše ocitla. (Platón, 2003a, s. 120–123)

Jednoduchou úvahou Platón argumenty obou mužů popřel. U Simmiových myšlenek poukazuje na nesrovnalost s duší jako s harmonií. Jednak se toto pojetí vylučuje s Platónovou koncepcí rozpomínání a jednak neodpovídá ani vztahu těla a duše. Díky Kebétovým myšlenkám Sokrates odkryl své poslední tvrzení dokazující, že se neobává smrti. Tento důkaz vystavěl na koncepci nahlížení duše jako původce života a na vyvození této koncepce ze znalostí o idejích. Duše tedy může být rozmanitými způsoby propojena s idejí života, ale už nikoliv s jejím protipólem, idejí smrti. Tomuto důkazu předchází Sokratova řeč o vývoji jeho filosofie, která započala studiem přírody, pokračovala přes Anaxagorovo učení až k závěru, že pouze ničím nezkažené myšlení může člověku odhalit pravdu. (Platón, 2003a, s. 128–135)

Ze svého pojetí nesmrtnosti pak vyvozuje závěry pro etické otázky. V další části dialogu se Sokrates věnuje druhému způsobu, kterým se lze vedle rozumu dobrat pravdy, krásnu. (Platón, 2003a, s. 137)

V poslední části rozhovoru je Sokrates dotazován, zda má ještě nějaké přání, které by mu jeho přátelé mohli splnit. Sokrates odpovídá, že jeho největším přáním je, aby každý z nich žil podle zásad, kterým sám věřil. Následuje rozmluva o způsobu pohřbení jeho těla a setkání s rodinou, která se s ním také přišla rozloučit. Poté přišel žalárník, aby mu vzdal čest za to, jak svůj osud statečně nesl. Spolu s ním přišel i člověk, jenž měl Sokratovi podat jed. Filosof ho žádal, aby mu vysvětlil, jak má správně postupovat. V tomto okamžiku si lze povšimnout hlubokého projevu Kritónovy úcty k velkému filosofovi, protože velmi obdivuje,

s jakým klidem a lehkostí číši vypil. Mnoho z přítomných v tento napjatý okamžik propuklo v pláč. Filosof je ale nabádal k umírnění svých emocí. Nedlouho poté začal cítit, jak jed začíná působit, a lehl si naznak tak, jak mu radil odborník přes jedy. Jeho poslední slova zněla: „*Kritóne, Asklépiovi jsme dlužni kohouta, dejte mu ho a nezapomeňte!*“ Poté zemřel. (Platón, 2003a, s. 156–160)

Tento dialog neslouží pouze jako zdroj o Platónově pojmání duše, ale dozvídáme se z něj také o hlavní úvaze jeho filosofické nauky, o idejích a o jejich vztahu k hmotným věcem. Zvláštní postavení si mezi ostatními rozhovory získává tím, že zde na ideje i na duši nazírá z pohledu smrti člověka. Výše uvedený vývoj Sokratovy filosofie však Novotný (2005a, s. 7) přičítá spíše vývoji samotného Platóna a vůbec celého antického myšlení. Vedle toho je nám dána možnost navzájem porovnat nauky filosofových předchůdců, odhalovat jejich podobnosti a zdroje.

Představa nesmrtelnosti lidské duše nebyla v antickém světě nijak univerzálně platná. Tehdejší státní náboženství preferovalo jednoduché uctívání duší zemřelých, které se opíralo o přesvědčení o následné existenci duše, nikoliv o její nesmrtelnosti. Ani v období Platónova mládí není tento koncept zcela patrný. Jistotu ale nabývá v pozdějších dílech, např. v dialogu Faidros nebo v Zákonech, kde hovoří o propojení duše člověka a světové duše a o původu nesmrtelnosti duše, jež spatřuje v pohybu. V rozhovoru Faidón toto pojetí není ještě zcela zřetelné. (Novotný, 2005a, s. 7–8)

Lze zde spatřovat aspekty, které se po vzniku křesťanství staly jeho doménou, i když k nim dospěly odlišným způsobem. Sokrates se zabývá otázkami lásky a smrti, a protože je člověkem, který svůj život zasvětil filosofii, smrt u něj nikdy nemůže nad láskou zvítězit. V dialogu je vykresleno ono triumfální vítězství lásky, a to právě v okamžiku, kdy filosof do rukou uchopil číši s jedem a vypil ji. Ale protože smrt představuje pouze krátký okamžik, filosof pokořuje vítězstvím i celý život člověka prostřednictvím odpoutání se od smyslových věcí a nezávislostí na lidském těle. Díky tomu také může ve vězení hovořit o otázkách svobody. Vedlejším, i když poměrně podstatným cílem rozhovoru, je důkaz o neznalosti lidí, kteří kritizovali křesťanství za potlačování projevů těla. (Novotný, 2005a, s. 8)

Největší zásluhy si dialog připisuje za podnět k dokazování, že lidská duše je nesmrtelná, i když do té doby ne příliš rozšířená koncepce si našla také své oponenty. I přes všechny překážky se jí podařilo do křesťanství proniknout, ale v poněkud odlišné podobě.

Křesťané odmítli přijmout Platónův názor o stěhování lidské duše ze světa hmotných jsoucen do světa idejí a naopak. (Novotný, 2005a, s. 8)

3.3 Politikos

Jako poslední dílo k bližšímu rozboru jsem zvolila dialog Politikos, který se věnuje tomu, jaké vlastnosti a vědomosti by měl mít dobrý politik. (Novotný, 2005b, s. 5)

Cílem dialogu je nalézt rozsah pole působnosti politika a míru odborných znalostí, jimiž by měl disponovat. Platón tvrdí, že takový politik by měl být odborníkem ve spravování občanských záležitostí. (Platón, 2005a, s. 12) Pro antické Řecko bylo zásadní rozlišit politika s výše zmíněnými kvalitami od politika, jenž takovými vlastnostmi a schopnostmi nedisponoval. Musíme si však uvědomit, že dnešní význam tohoto slova se poněkud liší od toho původního pocházejícího z řeckého slova „polités“, tedy občan. (Novotný, 2005b, s. 5)

Nejprve je třeba vymezit pojem politika jako krále. Je k tomu zvolena metoda logického rozkládání slov. Nejprve jsou vědy rozčleněny do dvou oblastí, praktické a poznávací. Druhá zmíněná oblast je dále rozčleněna na nařizovací a posuzovací. Během rozmluvy účastníci odhalí, že královské schopnosti se řadí do oblasti poznávací a její dílčí části, nařizovací, jež úzce souvisí se společným chovem živých tvorů. Tyto druhy jsou následně dále děleny a pojmenovávány, až diskutující odhalí skutečnost, že se vlastně jedná o „stádní chov“ lidí. Královské schopnosti lze tedy také označovat jako pastýřské. Vyvstává však problém, na který je nutno najít odpověď, a sice, jaké aspekty poukazují na odlišnost krále od ostatních pastýřů. Účastníci dialogu touží dokázat, že král se nezabývá potřebami všech svých poddaných tak, jak je tomu u pastýře a stáda. Jediný, kdo je schopen tohoto dosáhnout, je bůh. (Platón, 2005a, s. 12–27)

Tuto úvahu Platón přibližuje poněkud ze široka svým vyprávěním o neshodách Atrea a Thyesta týkající se mýtu, že v dřívějších dobách se nerodil člověk z člověka, nýbrž ze země a o obrácení východu a západu Slunce. Platón dále hovoří o kosmologickém mýtu, v rámci něhož mělo údajně docházet k boji o nadvládu mezi dvěma rozdílnými situacemi. (Platón, 2005a, s. 27)

V první situaci je původcem pohybu kosmu samotný bůh a díky tomu, že nad lidmi drží ochrannou ruku, mohl být každý člověk samostatný, na nikom nezávislý, neprobíhaly žádné války. Nebylo třeba, aby se jednotlivé rodiny sdružovaly ve větší celky, obce. (Platón, 2005a, s. 27)

V druhé situaci „...pouští bůh kormidlo světa ze svých rukou a svět se pak točí sám opačným směrem.“ (Novotný, 2005b, s. 6) Směr, jímž se bůh otáčí, ovlivňuje i evoluci člověka a přírody v rozličných obdobích vedoucí k rozmanitým cílům. V jedné periodě vývoj postupuje klasickým způsobem, od mládí člověka po stáří, v druhé je tomu naopak. Po tomto odvrácení ve smyslovém světě nastal chaos, zmatek a nesoulad. Vše dospělo až do takové fáze, že se nacházel na pokraji zániku. Když bůh spatřil, s jakými problémy se po jeho odchodu svět potýká, opět se chopil jeho řízení, aby vše dal do pořádku a „uváděje jej do správného stavu činí jej nesmrtelným a nestárnoucím.“ (Platón, 2005a, s. 30–33)

Během rozmluvy dospěli diskutující k závěru, že je nutné vytvořit pro slova král a pastýř nějaký obecnější shrnující pojem, jímž měla být péče. (Platón, 2005a, s. 34–35) Oblasti královny péče mají být přiblíženy na příkladu tkalcovského umění. Stejně jako tomu bylo i v předchozím případě, je výměr pojmu tkaní hledán logickým rozkládáním slov. Tkalcovské umění má základ v zaplétání poměrně tuhé osnovy a ohebného útku. Jak se posléze ukáže, je tento příklad velmi vhodný pro přirovnání k politické činnosti. Král jako politik se totiž snaží vytvořit takové podmínky občanského soužití, které by mezi občany zajišťovaly vzájemnou sounáležitost a solidaritu stejně jako tkadlec se snaží vyhotovit tu nejlepší látku, jakou dokáže. Oba pracují s různými složkami, a proto není jednoduché najít a vytvořit fungující společenství. (Platón, 2005a, s. 40, 51–52)

V tomto dialogu přenechává Sokrates roli učitele, který se ptá neznámého cizince, zatímco sám přebírá funkci učeníka. Během celého dialogu sedí Sokrates mlčíc v pozadí. Když se nakonec sám ujme slova, nabývá situace atmosféru neprostřední politické akce. Filosof jako státník je tedy transformován do předmětu logického zkoumání, z něhož vychází potřeba zkoumání jeho funkce a vůbec definování tohoto pojmu. (Weber-Schäfer, 1992, s. 23)

Dále se diskutující zabývají odlišením krále jako politika od ostatních tříd ve společnosti, jejichž členové svou prací přispívají k udržení blaženosti v obci a dále odlišením od uskupení ústavního řízení, které není ovládáno prostřednictvím skutečného politického umění, ale pouze její více či méně zdařilou imitací, např. demokracií, oligarchií nebo monarchií a dalšími k nim příbuznými způsoby vlády odlišujícími se navzájem tím, zda je vláda uskutečňována prostřednictvím zákonů či nikoli. Žádoucí výměr krále jako politické osobnosti se nachází vně zákonů a nezákonného chování. Diskutující zastávají názor, že král může vládnout s pomocí zákonů, ale i bez nich, ať už po dobrém nebo po zlém, protože vychází z umění vládnout, jímž byl obdařen a to samo o sobě je schopné rozlišit dobro a zlo.

(Platón, 2005a, s. 52) Jak uvádí Novotný (2005b s. 6) „*Platónův dokonalý vladař je filosof, naše doba by ho zařadila mezi diktátory.*“

Díky uvedeným závěrům diskutujících si získal tento rozhovor důležité postavení v historii vědecké teorie zabývajícími se státoprávními otázkami. U Platóna je tato koncepce krále jako filosofa podobná té, kterou předkládá v Ústavě. V tomto dialogu ale dává větší prostor působení zkušenosti a pro imitace opravdového politického umění poukazuje na nutnost existence zákonů. Ve svém pozdějším díle Zákony neopomínal tento dokonalý systém, který je tomu opravdovému vzdálený asi podobně jako bůh lidem, nýbrž usuzoval, že je nutné vztáhnout k němu již existující systémy, na jehož fungování jsou již jeho obyvatelé zvyklí. Dokonalého vládce tak nahradil dokonalými zákony. (Novotný, 2005b, s. 6–7)

Nabytí znalostí o fungování dokonalého státu Platón věnoval značné množství času a úsilí. I přesto je u tohoto dialogu patrné, že odhalování a získávání znalostí mělo sloužit ke zcela jinému záměru, a to zdokonalování se v oblasti dialektiky. Dialektika, nauka zabývající se rozkládáním a opětovným skládáním slov, jež člověku umožňovala přechod od zkušeností získanými smysly k dokonalým jsoucnům, ideám, pro filozofa znamenala vrchol, k jehož dosažení bylo zapotřebí vynaložit veškeré úsilí. V pozdějších dílech dává Platón dialektickému vyměřování pojmů značný prostor. (Novotný, 2005b, s. 7)

Novotný (2005b, s. 7) hodnotí dialog Politikos rozporupně, jelikož dle jeho názoru obsahuje nemálo míst, kde dialektické bádání nedosahuje takových kvalit, ale objevují se i taková, jež dospívají ke zdárnému konci, např. „...*rozeznání relativní a absolutní míry.*“ Diskutující se v tomto dialogu snaží vytvořit emoci napětí, které jim pomáhá neprozradit předčasně závěr, ke kterému dospěli.

4 Platónovo pojetí člověka

4.1 Nauka o idejích

Pokud chceme pochopit, jak Platón pojímá člověka, je nutné nejprve věnovat pozornost jeho nauce o idejích.

Slovo idea pochází z řeckého „eidos“ a v původním doslovném překladu znamená „obraz“. Platón je chápe jako určitý obecný projev bytí, který je stálý, trvalý a reálný. Dle něj pouze ideje představují opravdovou metafyzickou skutečnost, která se stává vzorem pro věci nacházející se v našem smyslovém světě. (Störig, 1995, s. 121) Lze ji také chápat jako zdroj veškerého bytí nebo záměr, k němuž by mělo vše směřovat. (Asmus, 1986, s. 194)

Platónova metafyzika rozeznává dva světy, svět hmotných věcí a svět dokonalých jsoucen, svět idejí. Svět hmotných věcí, označovaný též jako kosmos, je poznatelný prostřednictvím smyslů, vše v něm má svůj vznik a zánik. V hmotném světě ale nelze poznat skutečné a objektivní podstaty, protože tento svět je pouze odrazem světa idejí, pouze jakási napodobenina a člověk v něm neustále žije v iluzi. Věci v hmotném světě existují pouze díky napodobení dokonalých podstat, které vznikly činností demiurga, božského původce tím, že demiurg dává trvalým látkám formu. (Durozoi, Roussel, 1994, s. 220–221)

Platón přičítá každému jsoucnu jinou hodnotu. Větší význam přičítá obecnému imateriálnímu jsoucnu oproti jsoucnu druhotnému, materiálnímu, odvozenému. Platón tímto svým pojetím nadřazené „objektivně“ existující podstaty vůči materiální, smyslové podstatě vytvořil tzv. objektivní idealismus, vůbec první tímto způsobem vytvořenou soustavu. (Machovec, 1993, s. 107) O idealismus se jedná proto, že ve skutečnosti předmět, na který bychom měli nahlížet, vůbec neexistuje. V hmotném světě se vyskytuje pouze jsoucnu neuchopitelné pomocí smyslů, jež můžeme poznat výhradně svým rozumem. (Asmus, 1986, s. 187)

Motivem, kterým byl filosof k vytvoření tohoto pojetí poháněn, bylo zkoumání a odhalení něčeho stálého a neměnného týkajícího se mravních hodnot. (Stavěl, 1971, s. 56) Jakýkoliv systém filosofického idealismu si klade za cíl propojení materiálních a nemateriálních podstat, které sám od sebe oddělil. Nejinak tomu bylo i u Platóna, avšak jeho vysvětlení, jak tyto podstaty opět sloučit, je poněkud umělé. (Machovec, 1993, s. 108)

Filosof se zamýšlí nad tím, zda je příroda a její živly země, voda, vzduch nebo oheň prvotní podstatou světa hmotných jsoucen, nebo zda tuto podstatu tvoří duše. Po krátké úvaze dospěl k závěru, že touto podstatou je duše. (Platón, 1997, s. 273–275)

V nadsmyslovém světě nehmotných jsoucen jsou jednotlivé ideje stupňovitě uspořádány do systému, v jehož čele stanula idea dobra jako nejvyšší idea vůbec. Pro ostatní ideje je principem, díky kterému jsou všechny podřízené ideje spojovány, je zdrojem jejich existence. A protože věci z hmotného světa představují pouze odlesk idejí, idea dobra se stává zdrojem existence všech podstat jak ve smyslovém světě, tak i ve světě dokonalých jsoucen. Platón ji pojímá jako absolutní jsoucno, ke kterému směřuje veškeré bytí. (Stavěl, 1972, s. 57)

Idea dobra je taktéž sjednocujícím prvkem dvou druhů idejí vyskytujících se ve světě hmotných jsoucen. Těmito druhy jsou tzv. nediskutovatelné ideje, mezi které patří spravedlivé jednání či krásno, a dále matematické ideje, představující např. trojúhelník, kruh atd. (Durozoi, Roussel, 1994, s. 221) Podle Platóna dobro proniká až za hranice lidského poznávání a lidské existence. I tak je ale možné odhalit důležité atributy dobra. Z určitého úhlu pohledu se dá prohlásit, že filosof chápe obsahy pojmů dobro a rozum jako totožné. (Asmus, 1986, s. 189–190)

Své komplexní pojetí ideje dobra shrnul v dialogu Filebos. Podle filosofa existují u člověka čtyři předpoklady pro dosažení nejvyššího dobra, a to: „*1. účast na věčné podstatě ideje, 2. uskutečnění ideje, 3. existence rozumu a vědění, 4. ovládnutí některých věd, umění a správných mínění, 5. některé druhy čistých smyslových prožitků, např. z čistých melodických tónů nebo barev v malířství.*“ Je paradoxní, že čím přesněji a precizněji Platón popsal základní jádro ideje, tím hůře potom vysvětloval, jak je možné, že se člověk je schopen ideu nazírat a poznat. (Asmus, 1986, s. 190)

Příkladem obecné podstaty je idea krásna, jednotlivými idejemi nacházející se ve světě hmotných věcí mohou být krásná díla nebo krásný člověk. Uvedeným příkladem se Platón snažil poukázat na vzájemnou spojitost mezi světem hmotných a nehmotných jsoucen. (Stavěl, 1971, s. 57) Idea krásna je alespoň z části přítomna v každé věci. Jednotlivé věci tak nesou svůj podíl na ideji, jenž je pro ně vzorem. Nikdy však nemohou dosáhnout její dokonalosti. (Hlavinka, 2008, s. 53)

Podle některých spisů se filosofova koncepce idejí zrodila prostřednictvím sokratovských rozhovorů. Na jejich spojitost poukazuje dialog Euthyfrón. Sokrates se totiž

snažil odhalit definici různých pojmů, které ho měly dovést k definici obecné. Platón pak pro tyto obecné definice začal používat svůj pojem, ideje. Nazírat ideu lze v dialozích, jejichž hlavní postavou je Sokrates. Odhalit ji můžeme díky vhodnému vedení rozhovoru, dialektice, čímž se nám otevírá cesta k poznání bytosti člověka. (Ricken, 2002, s. 48–49)

K významnému obratu v pojmání ideje jako opravdové skutečnosti došlo během druhého období filosofovy tvorby. Tento obrat spočívá v tom, že ideje začal chápat jako reálné, stálé a neměnné podstaty, které existují nezávisle na jakémkoliv předmětu. Prosazuje názor, že by tyto obecniny měly být nadřazeny jednotlivým věcem. Dříve je totiž vnímal podle Sokratova vzoru jako stálé jsoučno, kterému pak později sám přiřkl vlastnost existovat objektivně, nezávisle na našem hmotném světě. (Machovec, 1993, s. 106)

Platón se od svého učitele odlišuje v tom směru, že do svého pojetí začleňuje i přírodu. Ale protože jedinou skutečnou podstatu představují ideje, které lze rozpoznat pouze díky rozumu, zdá se, že zaměření na tělesné bytí nepřikládá takovou důležitost. S ohledem na toto zjištění podává své pojetí přírody v dialogu Timaios. (Störig, 1995, s. 121)

Ke zkonstruování své koncepce se inspiroval myšlenkami eleatské nauky „o dokonalém, neměnném, immateriálním jsoučnu“. Druhým zdrojem, ze kterého čerpal, byla Hérakleitova nauka o pohybu a transformaci vztahující se k hmotnému světu. Z této dualistické koncepce vytvořil pojetí dvou jsoučen. Díky tomu měl možnost pokračovat v nabývání podnětů z obou nauk. (Machovec, 1993, s. 107) Toto filosofovo pojetí z něj činí významného iniciátora, který se zasadil o propojení dvou filosofických názorů, které se navzájem vylučují. (Hlavinka, 2008, s. 54)

Podle Platóna by si měla filosofie klást za cíl odhalit dokonalé podstaty, čímž dává najevo, že by se měla zabývat studiem idejí, nikoliv hmotnými věcmi, které ve své podstatě idejemi nejsou. Zde lze spatřit Platónovo okouzlení svým učitelem, který se nesnažil rozeznat jednotliviny, ale věci obecné. Může sice nastat případ, že poznávání člověka zavede do slepé uličky, ale on nesmí polevit. Poznávat obecné věci můžeme tak, že díky rozumu, tedy rozumové části duše, se rozvzpomeneme na ideje, které duše poznávala ve světě idejí předtím, než stanula v mysli člověka. Platón zastával názor, že poznávání hmotných podstat člověka jen omezuje, v některých případech znamená dokonce překážku pro poznání skutečných jsoučen, protože se člověk může domnívat, že poznal ideu, jež pokládá za dokonalou, ale ve skutečnosti odhalil jen iluzi. (Machovec, 1993, s. 109)

Můžeme říct, že Platónovo chápání světa vychází z oblasti náboženství, teologie a etiky, což je vedle dualismu dvou světů, další jedinečný znak jeho filosofie. V podstatě se snaží nalézt odpověď na antropologickou otázku, kterou se zabýval jeho učitel, tedy co představuje dobro. Odpovědi hledá i na další související otázku, a to jaký účel má lidský život. (Stavěl, 1972, s. 57)

A právě jeho nauku o účelnosti lze označit jako teleologický idealismus. Filosof tvrdí, že idea dobra jako nejvyšší idea vůbec, dává světu účelný systém fungování, veškeré věci a okolní dění usilují o dosažení dobra, přestože k tomu nejsou primárně určeny. Platónův teleologický idealismus je v úzkém spojení s jeho teologickými názory a myšlenkami, kterými poukazuje na souvislost svého pojetí idealismu a náboženství. V dialozích *Faidros*, *Symposion* a *Parmenidés* prohlašuje, že není v moci člověka idejím plně porozumět, to dokáže pouze bůh, protože je ztělesněním dobra. V návaznosti na ideu dobra také bůh vytvořil pozemský svět a v něm dokonalé tvory, ale sám může najít štěstí pouze v případě, když i lidé, kterým vnukl život, budou žít šťastně. (Asmus, 1986, s. 187–188)

Podle Machovce (1993) však byla Platónova ontologická nauka ve velké míře spekulativní. Výklady filosofových názorů byly v pozdějším období dávány v soulad s idealistickými postoji a strukturami, čímž došlo k posunutí jejich významu. Tyto tendence lze spatřit taktéž u jeho gnozeologického učení či jeho smýšlení o přírodě. Právě v těchto oblastech je možné nejlépe odhalit, že ani Platón nepřekládá definitivní a pravdivá východiska. Zhodnocení filosofových ontologických názorů na sebe nenechalo dlouho čekat. Podal je už přímý žák velkého filosofa, Aristoteles.

Samozřejmě nelze tvrdit, že by Aristoteles při podávání kritiky na svého učitele nevložil do jeho koncepcí svůj subjektivní pohled. Avšak i toto Aristotelovo pojetí, i když nezahrnuje celou hloubku Platónovy filosofie, nelze opomenout, a to z toho důvodu, že při konstruování svého hodnocení vycházel z učitelových děl a taktéž z jeho diskuzí odehrávajících se na půdě Akademie. Aristotelova kritika je významná v tom, že zkoumá Platónovu filosofii z různých úhlů pohledu. Aristoteles objevil, že se jeho učitel díky své koncepci idejí a jejich spojitosti s hmotnými podstatami pouze pokoušel o objasnění úkazů hmotného světa, jejichž jádro existence stojí na vymyšleném základě. Aristoteles učitelovo pojetí světa dokonalých jsoucen chápal jako nepřípustné, protože se jednalo o neakceptovatelnou spekulaci, která toužila vytlačit přírodovědné zkoumání. Neztotožňoval se ani s Platónovým pojetím dvou druhů jsoucen, chápal ho jako Platónovo provinění se vůči

patříčné úspornosti vědeckých metod a vykládání světa. Nutno však podotknout, že Aristotelovy připomínky týkající se Platónových ontologických názorů poukazují pouze na nedostatky, kterých se jeho učitel dopustil. Ale už nepoukazují na nové pojetí ontologie, jež filosof svými názory odhalil, a Platónův přínos pro další generace filozofů. (Machovec, 1993, s. 110–112)

4.2 Antropologické názory

Platónovo pojetí člověka a duše velmi úzce souvisí s jeho dualismem světa hmotných podstat a světa dokonalých jsoucen, ale také s mravními a náboženskými otázkami. Lidskou duši rozděluje na tři části, kterými jsou žádostivost, vůle a myšlení. (Platón, 2005b, s. 181) Každá z nich sídlí v jiné části těla člověka, žádostivost v podbřišku, vůle v hrudi a myšlení v hlavě. Žádostivost a vůle jsou smrtelné části duše, poslední část, myšlení, je nesmrtelná. K jejich spojení dochází poté, co duše vstoupila do těla člověka. (Störig, 1995, s. 122)

Filosof duši vnímá jako jedinou součást lidské individuality, jež je schopná překonat smrt člověka v pozemském světě. Tělo je dle něj už jen jakousi nadstavbou duše, které je duší utvářeno a díky kterému může duše promlouvat ke svému okolí. (Platón, 1997, s. 342) V dialogu Alkibiadés pak Platón nalézá odpověď na otázku, kdo je člověk. Závěr jeho úvah zní tak, že člověka netvoří tělo ani tělo spolu s duší, ale pouze duše sama o sobě, jež disponuje mocí tělo řídit a ovládat. (Platón, 2003b, s. 329)

Své učení o třech složkách duše Platón mimo jiné popsal ve svém díle Ústava. Toto rozložení se snaží podpořit argumenty týkající se vzájemných nesrovnalostí a sporů mezi jejími jednotlivými složkami, přičemž by člověk měl být schopný rozumem ovládnout pudové pohnutky, jež se snaží ovládnout jeho tělo. (Stavěl, 1972, s. 65)

Platón v Ústavě uvádí příklad takového vnitřního konfliktu, kdy muž trpící žízní a hladem, dokáže tyto pudy překonat, z čehož dochází k závěru, že existují protikladné stránky duše, kdy jedna člověka pohání k tomu, aby žízeň a hlad uspokojil, naopak druhá, která disponuje silnějšími základy, ho nabádá k tomu, aby obě tyto potřeby dokázal překonat. Dále z tohoto příkladu vydedukoval, že každá z těchto částí duše musí mít jiný základ. Část duše, která se snaží zabránit uspokojení pudů, má svůj zdroj v rozumu, ta druhá, jež člověka k uspokojování pohání, představuje část žádostí. Po odhalení těchto dvou navzájem protikladných částí duše se Platón zamýšlel nad složkou poslední, vůlí. Nejprve si položil otázku, zda nejsou některé její aspekty totožné s některou zmíněnou složkou. Z jeho úvah

nakonec vyplývá závěr, že nikoli, jedná se o samostatnou část lidské duše. (Platón, 2005b, s. 177–183)

Žádostivost jako jedna ze složek duše, pudí člověka k touze uspokojovat svá přání, čímž se člověk stává značně nestálý. Tato část duše ovládá člověka bez ohledu na jeho rozum. Sokrates ji v dialogu Gorgias připodobňuje k dřevému sudu, jež se člověk během svého života snaží naplnit, a žádostem vyhovět. Tímto přirovnáním se Sokrates přiblížil obecným řeckým názorům. (Platón, 1992, s. 73–74) Sokrates a Platón ale nebyli jediní, kdo se otázkou upokojování žádostí zabýval. Tyto úvahy se prolínají všemi epochami filosofie. (Patočka, 2012, s. 160)

Na střety rozumové a žádostivé složky duše má velký vliv poslední část duše, vůle. V případě, že vůle v těchto bojích ztrácí svůj rozhodující hlas, pak je rozum poražen žádostmi. Když se ale připojí k rozumu, dohromady dosáhnou překonání žádostí. Platón pro tuto výhru rozumu a vůle nad žádostmi používá v dialogu Faidros přirovnání vozataje, jenž dokázal zkrotit koně. Toto dvojspřeží tedy představuje duši jako celek. Vozatajem je rozumová část duše, vůle a žádosti jsou reprezentovány dvěma koňmi. „*Tedy ten z nich, který je v krásnějším stavu, je svým vzhledem přímý a s tělem pravidelně rozčleněným, s vysokou šíjí, noc má vypouklý, je bílé barvy, černoooký, milovník cti s uměřeností a studem, přítel pravdivého mínění, nepotřebující ran, je řízen jedině pobídkou a slovem; ale ten druhý je zase křivý, tělnatý, sestavený bez ladu a skladu, má silnou šíji, krátký krk, je ploskonosý, barvy tmavé, světlooký, krevnatý, přítel zpupnosti a vychloubán, na uších chlupatý, hluchý, poslouchající, a to stěží, koliko biče a bodců.*“ (Platón, 2003b, s. 250–251) První kůň tedy znázorňuje vůli, druhý žádosti. A stejně tak jako vozataj dokázal zkrotit neposlušného koně, tak i člověk si prostřednictvím své vůle může podmanit žádostivou část duše. (Platón, 2003b, s. 242–243, 250–251)

Pravděpodobně kvůli aktivitě vůle, která je v porovnání s ostatními dvěma složkami duše značně nižší, se moderní vědci začali zabývat otázkou, proč ji Platón do svého pojetí vůbec zařadil. Mnozí se totiž domnívají, že ji vytvořil pouze za účelem paralely se svým pojetím státu. I přesto je filosof hoden pocty, protože se jako první zasloužil o vytvoření koncepce týkající se vnitřního rozporu člověka, i když ji zcela nedokončil. (Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps12/platon/web/tema2_C_a.html)

Prostřednictvím vůle a žádosti jako dvou smrtelných částí lidské duše tedy probíhá propojení rozumu a těla. Lze říct, že duše je tvořena dvěma vrstvami. První vrstvu představuje

rozum, jenž byl stvořen nejvyšším původcem, demiurgem. Druhou vrstvu tvoří zbývající složky duše, kterou vytvořili bohové, a přitom původ jich samotných je taktéž odvozován od demiurga. (Platón, 2003c, s. 404, 431)

Duše nemůže žádným způsobem zaniknout, jedná se o nesmrtelnou podstatu, která je jsoucí navěky. Pokud ji člověk chce odhalit a spatřit ji tak, jak skutečně existuje, musí svůj pohled odvrátit od současného stavu, kdy je duše zatížena žádostmi těla. Teprve poté ji lze nazírat v její dokonalé čistotě. Platón zde používá příklad nádherné sochy, jež byla vhozena do moře a vytažena zpět na břeh až za velmi dlouhou dobu. Mezitím, co byla pohlcena pod vodní hladinou, se na ni podepsalo působení mořského života. Některé její části byly ulomeny a zdeformovány pod náporom vln, jiné si naopak získaly další části ve formě chaluh nebo lastur, takže v konečné podobě spíše připomíná zvíře. Tímto přirovnáním chtěl filosof poukázat na nahlížení člověka na duši, kdy člověk nespatřuje její dokonalou podobu, takovou jako měla socha před vhozením do moře, nýbrž až její znetvořenou formu, ukrytou v mořských hlubinách. Aby tuto dokonalou podobu mohl spatřit, musí duše tyto přebytečné části, tedy žádosti poháněné tělem, odstranit. Až poté může člověk vidět dokonale čistou formu duše. (Platón, 2005b, s. 387–389)

Hlavinka (2008, s. 57) uvádí, že každý člověk disponuje určitou silou, kterou dal člověku bůh. Tato síla člověku umožňuje odpoutat se od těžkostí pozemského světa a odhalit podstatu opravdového bytí a dobra. Platón tuto sílu pojmenoval po řeckém bohu „erós“ a jeden z významů ji označuje jako touhu po kráse, pravdě a dobru, jež se na základním stupni lidského bytí jeví jako sexuální touha. Ve vyšších rovinách lze hovořit o toužení duše, která se snaží odpoutat se od těla, do kterého byla vržena, a odhalit skutečné bytí. Pohnutkou k těmto tužbám jí je fakt, že se v lidském těle setrvává nedobrovolně. Záměrem lidského bytí by tedy měla být snaha, aby se duše opět mohla vrátit do stavu, ve kterém se nacházela při svém setrvávání ve světě idejí, nezatížena spalující hmotou. Tohoto cíle lze dosáhnout pouze za předpokladu, že v duši bude převažovat rozumová složka.

Po fyzické smrti člověka duše konečně dosahuje svého vytouženého přání, opouští lidské tělo, ve kterém byla vězněna. Poté následuje posmrtný soud, její očištění a další putování do jiného těla. Tato pouť duše se odehrává proto, aby duše měla možnost napravit chyby, jichž se dopustila v předchozím životě. Platón zmíněnou pouť popisuje v mýtu o Érotovi, který zemřel v bojích. Jeho tělo bylo nalezeno a v brzké době mělo být pohřbeno. Dvanáctého dne však opět obživnul a ostatním lidem líčil, co jeho duše po opuštění těla

viděla. Spolu s dalšími dušemi „přišly na jakési podivné místo, na němž zely dva otvory do země blízko vedle sebe a nahoře zase proti nim jiné dva otvory do nebe.“ Uprostřed se pak nacházeli soudci, kteří rozhodovali o dalším osudu duší. Spravedlivé duše mohly odejít nahoru, nespravedlivé putovaly dolů. Když se dostalo na Érotovu duši, soudci jí přikázali, aby se poté, až si zde vše bedlivě prohlédne, opět vrátila na pozemský svět a sdělila všem lidem, co zažila. V tomto mýtu také Platón pokládá za důležité, že pokud se člověk během svého života dopustil křivd, nyní za ně musí desetinásobně pykat. Za další prohřešky, jako je neuctivé chování vůči bohům a svým rodičům nebo za vraždu, jsou tyto tresty ještě závažnější. V opačném případě, když člověk konal dobro a jednal spravedlivě, se mu ve stejném poměru dostává odměny. (Platón, 2005b, s. 392–394)

Některé nauky antického světa zastávaly názor, že duše je v lidském těle nedobrovolně vězněna a člověk by se z tohoto vězení neměl ani pokoušet vymanit. Toto vězení vytvořila žádostivá složka duše tím způsobem, aby uvězněný byl co nejvíce ku prospěchu tohoto žaláře. (Platón, 2003a, s. 88) Někteří toto setrvávání duše v lidském těle připodobňovali ke smrti, kdy lidské tělo bylo pro duši hrobem. (Platón, 1992, s. 73)

Filosofie, jež duši v tomto rozpoložení poznala, se jí snaží poskytnout pomoc a osvobodit ji. Usiluje o to, aby duše nedbala na vnímání svých smyslů, aby se od nich odpoutala a v poznávání a pozorování spoléhala pouze sama na sebe. Pravda, jež jí zjevují smysly, je pouze zdánlivá. Skutečná pravda je ta, jež vychází z rozumu a pouze ona sama ji dokáže poznat. Duše pravého filosofa by tedy měla být schopna ovládnout žádosti a slasti, jež se jí snaží svést na scestí. Tato nelehká úloha je pro filosofa nejen náplní jeho činnosti, nýbrž i příprava na opuštění těla duší. Právě filosofie poskytuje člověku mravní cíl, k němuž by měl směřovat svůj život. Odpovídá mu také na otázku, jakým způsobem se o duši starat. (Platón, 2003a, s. 94, 117)

I když duše nezaniká, je ohrožena nemocemi stejně jako tělo. V souvislosti s nemocemi Platón hovoří o nepřičetnosti, u které rozlišuje dva druhy. Prvním je šílenost, druhým nevědomost. Za vůbec nejzávažnější duševní nemoc považuje projevy rozkoše a strasti, neboť při těchto stavech není člověk schopen používat rozum. (Platón, 2003c, s. 448) Jako příklad lze opět použít přirovnání k vozataji a dvojspřeží. Nevědomost je stav, kdy se dvojspřeží řídí krajinou nevědouce, odkud vyjelo a k jakému cíli směřuje, aniž by bylo ovládáno, protože vozataj spí. Dráhu koní tak ovlivňují pouze nahodilé impulsy. Jediná věc, která může zběsilou jízdu zastavit, je procitnutí vozataje ze snů. A tak jediné, co duši dokáže

z její nemoci vyléčit, je dle Platóna výchova a vzdělávání, jejichž záměry je mít pevnou kontrolu nad řízením spřežení a uvědomovat si svou zodpovědnost. (Dostupné z: <https://www.akropolis.cz/content/lidska-duse-z-pohledu-platonovy-filosofie>)

Výchova by dle Platóna měla směřovat k ovládnutí duše její rozumovou částí, protože je rozvázná a zajišťuje fungování celé duše. Část volní by se jí měla podřídít a pomáhat jí v nejrůznějších záležitostech, čímž také dochází k tomu, že každá složka duše spravedlivě spravuje své pole působnosti. Výchova by se tedy měla klást za cíl dosáhnout vytvoření tohoto spravedlivého řádu, na jehož tvorbě se podílí také muzika a gymnastika, jejich poměr sehrává důležitou roli u společenské třídy strážců. (Platón, 2005b, s. 183–184)

Důležité je udržovat mezi jejich působením rovnovážný stav. V případě, že bude v dominantním postavení gymnastika, duše se bude jevit jako hrubá a drsná. Když bude převažovat muzika, bude duše na určité podněty citlivější. Udržování této rovnováhy se týká jak jednotlivých složek duše, tak i poměru mezi tělem a duší. (Platón, 2003c, s. 450)

Udržování spravedlivého poměru mezi jednotlivými složkami duše činí duše nesmrtelnou, protože nahlíží do světa dokonalých jsoucen a podle nich udává směr života člověka. Platón označuje duše, jež nazírají skutečnou pravdu jako „filosofické duše.“ Právě ony by se měly odpoutat od veškerých tělesných pudů a směřovat k opravdovému poznávání. Protože se ale vydaly na náročnou pouť a svou pozornost ubírají jiným směrem než ostatní lidé, je od nich pak člověk napomínán. Přitom oni sami nevidí, že v sobě nosí božskou sílu. (Platón, 2003b, s. 246) Člověku, který se nechává ovlivňovat žádostmi a nepoznává skutečnou pravdu, nepomůže ani vynikající paměť ani vzdělání. (Platón, 1945, s. 62)

Výchova by tedy měla směřovat k rozumu a vůli. Tyto dvě složky duše pak budou společnými silami řídit poslední složku, žádostivost, jež v duši člověka nad těmito dvěma složkami převažuje. Dá se říct, že rozum a vůle budou strážci dohlížejíci na to, aby udržovali hranice, které žádostivost nesmí překročit. Pak by totiž přestala vykonávat svou úlohu a snažila by se sama vládce ovládnout, čímž by naprosto změnila život lidstva. (Platón, 2005b, s. 184)

V rámci své dualistické koncepce Platón duši pojímá jako most mezi světem idejí a světem hmotných podstat. Nechápe ji tedy jako ideu, nýbrž jako všechny ostatní jevy, které představují pouze napodobeninu obecné věci nacházející se ve světě idejí. (Platón, 2003a, s. 112) Filosof ji připodobňuje k ideji života, neboť ji chápe jako princip, jež uvádí lidské tělo

v život. Přestože ale duše není totožná s ideou, svou základní substancí se světu idejí velmi blíží. Nesmíme však opomíjet, že spojení se světem idejí se uskutečňuje pouze prostřednictvím rozumové části duše, jež se předtím, než se ocitla v člověku, nacházela ve světě idejí, které poznávala. I poté, co rozumová část duše sestoupila do lidského těla, ale touží po návratu k ideám, zejména těm zabývajícími se etickými otázkami, jako je např. dobro, spravedlnost nebo krása. Díky těmto jsoucňům se duše může dále mravně rozvíjet. Co jí v navazování tohoto kontaktu s mravními idejemi zrazuje, jsou zbylé dvě složky duše, jež touží uspokojit tělesné potřeby. (Stavěl, 1972, s. 58, 68)

Podle filosofovy teorie, kterou prosazuje např. i Empedokles a další, se stejné věci musejí poznávat se stejnými, což je také důvodem, proč základní substance duše, tedy rozum, musí mít určitou spojitost s idejemi. Prostřednictvím této substance si duše získává nesmrtelnost tak, jak je tomu i u idejí. Ve vztahu k tělesné schránce představuje něco prvotního, něco, co existovalo dříve než tělo. Tím, že opustí svět idejí a ocitne se v těle člověka, získává ve světě hmotných věcí svou účast. A i když díky své substancí není tělesná, tělo jí je v tomto světě nadřazené, připoutává k ní negativní vlivy, jako je např. působení pudů a žádostí. (Stavěl, 1972, s. 58–59)

V dialogu Timaios se objevuje snaha o diferencování člověka, zvířete a rostliny podle jednotlivých složek duše. Na tyto Platónovy snahy později navazuje jeden z jeho žáků, Aristoteles. Platón tvrdí, že i rostliny jakožto živé organismy disponují duší, jež ale obsahuje pouze jedinou ze tří složek, a to žádostivost, která rostlině zajišťuje pouze základní potřeby. Od vyšších organismů se liší tím, že se není schopná pohybovat a nedokáže reagovat na podněty z okolí. Na tomto místě bychom mohli očekávat, že Platón vymezí živočichy jako organismy, jejichž duši tvoří složky dvě, žádostivost a vůle, a člověka, který bude tvořen všemi třemi složkami. Tento model však Platón nevyužil. Zvířata dle něj mají nejen žádostivou část duše, která u nich hraje nejvýznamnější roli, ale vedle toho jsou v menší míře řízeny i rozumem. Nesmíme si ovšem představovat, že rozum používají stejně jako člověk. Rozumová složka se u nich vyskytuje pouze v nepříliš rozvinuté formě. Platón tedy toto rozdělení tří složek duše a odlišení jednotlivých stupňů organismů nepoužil tak, jak by bylo žádoucí. (Platón, 2003c, s. 438, 454)

4.3 Etické názory

V návaznosti na svého učitele znamená filosofie pro Platóna směřování k ctnostnému jednání. Platónovy etické koncepce vznikly spojením nejvyšší ideje, ideje dobra, a jeho

přesvědčením o účasti nesmrtelné části lidské duše na světě dokonalých jsoucn. Celoživotním záměrem člověka by dle filosofa mělo být osvojení si ideje dobra způsobem, kdy jeho duše pronikne do světa idejí, v čemž jí ale stojí dvě překážky, a to tělo a smysly, „*sóma séma*“, „*tělo (je) hrobem (duše)*“. Ctnostné jednání představuje situaci, kdy se duše tomuto záměru blíží. (Störig, 1995, s. 122–123)

Ctnost, někdy taktéž označovaná jako zdatnost, je stejně jako u Sokrata, opravdovou ctností pouze za předpokladu, když má své jádro ve věděni, tzn., že si ji lze osvojit. Filosof však překračuje hranice, u kterých stanul jeho učitel. Obecnou koncepci ctnosti rozložil do čtyř výchozích ctností, kterými jsou statečnost, uměřenost, moudrost, spravedlnost. První tři zmíněné ctnosti se shodují s Platónovým rozdělením duše na tři části, rozumu, vůle a žádostem. Moudrost by měla být ctností rozumu, statečnost ctností vůle a uměřenost ctností žádostivosti. (Störig, 1995, s. 123) Každý by tedy měl usilovat o to osvojit si takovou ctnost, jíž by dle svého postavení ve společnosti měl disponovat. (Machovec, 1993, s. 123) Čtvrté ctnosti, jíž je spravedlnost zahrnující všechny tři zdatnosti, může člověk dosáhnout pouze za předpokladu, když jednotlivé části duše příslušné ctnosti získají. Platón ji pokládá za vůbec nejvýznamnější, protože „*spravedlnost sama o sobě jest pro duši samu nejlepší*.“ (Platón, 2005b, s. 390)

Platón se otázce spravedlnosti věnuje v díle Ústava, kde ji vymezuje jako zdraví duše. Cesta k této definici je však trnitá, předchází ji mnoho vyvrácených hypotéz a zkoumání dalších návrhů, jež by ji spolehlivě vytyčily. Později filosof upouští od svého zájmu o spravedlnost vztahující se k jednotlivcům a upoutá ho spravedlnost týkající se celého státu, jež bude popsána v následujících částech. (Kenny, 2000, s. 66)

4.4 Platónova teorie poznání

Platónovy názory na učení zabývající se poznáváním jsou úzce spjaty s jeho věděním z mnoha dalších oblastí, např. dialektiky, psychologie nebo antropologie a nepředkládají tak teorii poznávání jako izolovanou záležitost. (Asmus, 1986, s. 197)

Ve světě dokonalých jsoucn je nabyté rozumové poznávání považováno za absolutní, ničím nezpochybnitelné věděni. Skutečné a dokonalé podstaty se člověku zjevují jako opravdové a precizně vymezené obsahy v pojmech, které používá. Touto oblastí se v Platónově systému filosofie věnuje již zmíněná dialektika, v níž se používají určité myšlenkové posloupnosti. Dnes jsou označovány jako zobecňování, tedy vytváření hierarchie

pojmu, analýza, kterou se vyvozují nové poznatky z již stanovených pojmů, a syntéza, hledání styčných ploch pro různé pojmy. (Hlavinka, 2008, s. 53)

Jaspers (1976, s. 51, 56) Platónovu dialektiku pojímá jako myšlenkový směr usilující o větší rozvoj poznatků měnících se lidí. Platón sám ji označuje za nejvyšší vědu, přičemž dialektika a filosofie předkládají ty stejné metody. Dialektika představuje jak myšlení na vzestupu, tak myšlení v bytí samotné, takže buď zrychlený pohyb, nebo spekulaci, která setrvává v kruhově setrvačném pohybu. Platónská dialektika tak byla odvetnou ránou proti dialektice stojící na principu rozkládání slov.

Lze říci, že Platón poznávání pojímá spíše jako rozpomínání označované také jako anamnésis, které blíže popsal v dialogu Menón. Dialektika dává duši možnost navrátit se do světa idejí a odpoutat se od měnících se témat světa smyslového. Ze světa idejí, kde duše pobývala určitý čas, se dostala do světa hmotných jsoucen a usadila se v člověku, kde pouze odhaluje vzpomínku na podstaty, kterými nazíral ve světě dokonalých jsoucen. (Platón, 2000, s. 88)

Platón v tomto dialogu zdůrazňuje, že veškeré poznávání a učení je svou podstatou vlastně rozpomínání, kterého je schopen každý myslící člověk. Aby své tvrzení podpořil, požádá Menóna, s nímž je dialog veden, aby dle své libosti přizval do diskuze další účastníka, díky rozhovoru s ním bude moci lépe svůj názor demonstrovat. Menón pro tento účel určí dalším diskutujícím poblíž stojící otroka. Platón Sokratovými ústy prostřednictvím vhodně položených dotazů a náčrtku dovádí otroka k řešení geometrického příkladu s využitím Pythagorovy věty. (Platón, 2000, s. 88–95)

Možnost poznání ve smyslu rozpomínání se tedy týká pouze idejí, neboť poznání v hmotném světě nelze dosáhnout, respektive lze, ale Platón je jako poznání neuznává. Důvodem je nestálost světa hmotných podstat a s ním spojená nestálost v mínění. Dvěma druhům jsoucná, jež filosof rozlišuje, paralelně odpovídají dva druhy poznání. Objektem skutečného poznání je idea dobra, jež je všem ostatním ideám nadřazená. (Machovec, 1993, s. 115) Úroveň poznání se tedy odvíjí od hierarchie idejí, přičemž dokonalé a stálé podstaty umožňují také dokonalé poznání, věci nacházející se ve světě hmotných jsoucen pak pouze mínění. (Platón, 2005b, s. 226–230)

Posláním filosofa by pak mělo odhlédnout od tohoto mínění, jež mu poskytuje smyslový svět, a zaměřit se na dosažení skutečného poznání, které umožňují ideje. Člověk se

ale v tomto ohledu musí vypořádat s problémem značného zatížení ze strany smyslů ovlivňujících jeho vnímání natolik, že nedokáže přijmout skutečnost, že svět hmotných věcí nám neposkytuje pravé poznání, ale pouze jejich určité odrazy. Tyto úvahy jsou obsaženy ve více Platónových spisech, např. v dialogu Faidros, největší prostor jim je věnován v Ústavě, kde Platón tyto gnozeologické otázky přibližuje na podobenství o jeskyni a díky němu dokáže rozlišit duši vzdělanou a nevzdělanou. (Machovec, 1993, s. 115)

Lidé žijící v jeskyni již od útlého dětství jsou spoutáni tak, že jim řetězy nedovolují se hýbat. Nemohou ani otáčet hlavou, a tak vidí pouze před sebe do tmy. Za spoutanými plápolá oheň, díky jehož světlu do jeskyně pronikají stíny věcí a osob nacházející se u zídky na cestě ležící mezi ohněm a vězni. Vězni tedy spatřují pouze stíny skutečných věcí osob a pokládají je za reálné. (Platón, 2005b, s. 269)

V tomto okamžiku Platón přirovnává vnímání spoutaných vězňů k lidskému nazírání pravdy. Dále pokračuje v líčení svého podobenství tím, že si klade otázku, co by se přihodilo, kdyby se jeden z uvězněných osvobodil z pout a dlouhou chodbou se dostal z jeskyně na denní světlo. Pravděpodobně by jím byl velkou měrou oslněn. Oči téměř po celý život navyklé na tmu by v ní najednou nebyly schopny ony věci a osoby rozpoznat, až po uplynutí krátké doby by si oči na světlo přivykly. Platón popisuje, na co postupně by se člověk mohl dívat a rozeznat až po okamžik, kdy by byl schopen pohlédnout na slunce. (Platón, 2005b, s. 269–271)

Další otázkou, kterou se Platón zaobíral, bylo, jak by nejspíš reagoval tento osvobozený člověk na fakt, že dříve pokládal za skutečnost pouze odrazy reálných věcí, jejichž poznávání je po osvobození mnohem lépe uskutečnitelné. Filosof předpokládá, že by stíny pokládal spíše za reálné věci než ty, na něž právě upírá zrak. (Platón, 2005b, s. 269–271)

Platón se dále zamýšlí nad tím, co by se stalo, kdyby osvobozeného vězně někdo zavlekl zpět do jeskyně. Opět by jeho oči musely přivykat novému prostředí a jeho spoluvězňům by byl pravděpodobně pro smích. Většina vězňů by zřejmě zastávala názor, že osvobození nestojí za takovou námahu, když se pak člověk nachází v takovém stavu, jako vidí u osvobozeného. A v případě, že by vězněné někdo nutil vyjít z jeskyně, je docela možné, že by jej raději chtěli usmrtit, než aby podstoupili tak velké riziko. (Platón, 2005b, s. 272)

Ve zmíněném podobenství tedy jeskyně představuje místo, jež člověk přijímá svým zrakem. Stíny věcí a osob pronikající do jeskyně znázorňují přijímání podnětů lidskými

smysly. Osvobození z pout a následný pohled do světla slunce znamenají průnik duše k nejvyšší ideji, ideji dobra. (Platón, 2005b, s. 272)

V Platónově podobenství je poukazováno taktéž na smyslovou zkušenost člověka. Tyto zmínky filosof zařadil však pouze proto, aby mohl zdůvodnit svůj negativní postoj vůči tomuto druhu poznání. Pokud tedy připustíme, že filosof zanevřel na svět hmotných jsoucen, nezbylo mu nic jiného, než obrátit svou pozornost ke světu dokonalých podstat. (Machovec, 1993, s. 116)

Machovec (1993, s. 117) však upozorňuje na nesrovnalost v Platónově koncepci. V případě, že by svět hmotných věcí byl pouze stínem dokonalého světa, nemohlo by dojít k tomu, že v hmotném světě budou uskutečněny nějaké změny. Ty by totiž musely být nejprve provedeny ve světě idejí jako jeho předobrazu. A pokud by Platón na tuto tezi přistoupil, zradil by své přesvědčení o hmotě, jež je odrazem ideje. Na druhou stranu zase nesměl dovolit jakoukoli manipulaci ve světě dokonalých jsoucen, protože na tato jsoucná je sice možné se rozpomenout, ale už není možné do nich jakýmkoliv způsobem pronikat. Machovec proto Platónovo učení vnímá rozporuplně, neboť v něm objevil logické nesrovnalosti, jež se filosof dopustil.

5 Platónovo chápání státu a společnosti

5.1 Obec filosofů

Jak už bylo popsáno výše, Platón nebyl spokojený s uspořádáním tehdejšího státu a společnosti, což pramení z historicko-spoločenské situace. Četné války, které antické Řecko vedlo, a návštěvy syrakuského dvora se na filosofově vnímání situace značně podepsaly. Platón dospěl k názoru, že války a sváry uvnitř athénské polis přináší státu a společnosti velké strasti a utrpení, proto se začal zasazovat o zavedení jiného uspořádání obce tak, aby se podobným problémům začalo předcházet. (Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps12/platon/web/tema3_A.html)

Aby tento cíl mohl být zrealizován, musel být dle Platóna splněn jeden předpoklad, a to ten, že v čele obce stanou filosofové. Pokud to není možné, připouští Platón vhodnou alternativu, aby se současní panovníci oddali studiu filosofie. Sám se toto své pojetí rozhodl uskutečnit v Syrakusách, ale jak již víme, jeho pokusy byly neúspěšné. (Platón, 2005b, s. 222, 252)

Své první názory na uspořádání státu a společnosti popsal v díle Ústava. Při výkladu představ o ideálním uspořádání obce využívá svého pojetí duše. Duši člověka by měly být ve fungující společnosti vytvořeny podmínky pro to, aby se v ní mohl každý člověk určitým způsobem uplatnit. V souvislosti se vznikem obce vzniká zároveň její spravedlnost. Dle Platónova názoru obec vzniká proto, že člověk jako jedinec je nesamostatný a mnoho faktů a jevů není schopen pojmut. (Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps12/platon/web/tema3_B.html)

Za počátek vzniku obce tedy Platón pokládá lidskou potřebu. Dále se filosof zamýšlí nad dělbu práce v obci. Pokládá otázku, zda se každý má zabývat jedinou činností, kterou umí vykonávat nejlépe a vykonávat ji i za ostatní, čímž si lidé navzájem vypomohou, nebo zda se člověk má věnovat všem potřebným činnostem, ale už je nebude provádět tak dokonale jako v předchozím případě. Nakonec filosof dospěl k názoru, že každý by měl činit pouze jednu práci, kterou zvládá nejlépe, protože člověk je již od narození předurčen k vykonávání konkrétní činnosti. Na základě této úvahy se vyčlenila zaměstnání, jako byla např. rolník, stavitel, švec nebo kolář. (Platón, 2005b, s. 92–94)

Vedle těchto zaměstnání pak musela ještě vzniknout taková, jež by zajišťovala obchod s potřebným zbožím. Toho lze docílit pouze za předpokladu, že výroba bude natolik

produktivní, aby uspokojila potřeby nejen samotné obce, ale aby záměrně vznikaly i přebytky, které bude možné prostřednictvím obchodování prodat. Aby obec mohla správně fungovat, je nutné vyčlenit další speciální práce, obchodníky a námezdné dělníky, „...kteří duševně nejsou právě nejhodnotnější býtí členy společenství, kteří však mají dostatečnou sílu tělesnou k těžkým pracím.“ (Platón, 2005b, s. 95–96)

V souvislosti s Platónovými zmínkami o potřebě vytvořit a uvést v život obchodní činnosti se Petrželka (2013) vyjadřuje s notnou dávkou pochybnosti. Vyzdvihuje Platónovo pojetí obce jako samostatného společenství, jež si je schopno veškeré potřeby a práce zajistit samo, a proto si klade otázku, za jakým účelem se vůbec Platón se zamýšlel nad otázkami obchodu. Dospěl k jedinému závěru, že důvodem byl zisk železné rudy, jejichž ložiska se nevyskytovala na území každé obce, ale byla potřebná pro produkci různých druhů nástrojů. Platón tímto způsobem vzniklou obec čítající až stovky občanů považuje za dokončenou. Zajímavé je, že opomíjí takovou samozřejmost, jako je přítomnost žen v obci. Další nesrovnalost je odhalena v souvislosti s využitím filosofie v životě obce. Platón totiž hovoří pouze o takových druzích práce, u nichž filosofické vzdělání není potřebné. (Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps12/platon/web/tema3_B.html)

Ve vytvořené obci je kladen důraz na spravedlnost, jež by se měla dotýkat nejen jednotlivce, ale také jeho duše. Zároveň je jen velmi těžko myslitelné, když v obci mají být zastoupeny všechny tři složky duše, jak se v ní projevuje její rozumová část, jež v otázkách spravedlnosti zastává důležitou hodnotu. Během rozmluvy se Sokrata jako hlavní postavy díla táže Platónův bratr Glaukón, zda by v obci neměla být zastoupena ještě další řemesla, která by zpříjemňovala člověku život. Sokrates odpovídá, že pokud má existovat opravdová obec, existence těchto zaměstnání není třeba. (Platón, 2005b, s. 97, 183)

Aby ale byl Glaukón spokojený, připouští Sokrates existenci těchto řemesel v obci, čímž vytváří druhou podobu dokonalé obce. V návaznosti na rozšiřování řemesel se vydělují např. lovci, básníci, herci nebo služebnictvo. A s rapidním nárůstem počtů obyvatel bude třeba vyřešit problém, jak se pro ně zajistí potrava. Je navrhnuo rozšíření půdy na úkor sousední země, s čímž souvisí hrozba rozpoutání války mezi oběma obcemi, proto je rozhodující mít zdatné vojsko, jež by nepříteli dokázalo porazit. Tato třída musí být vytvořena, jinak by vznikl logický rozpor s předchozím tvrzením, totiž tím, že každý jedinec smí vykonávat jedinou činnost. A proto, že strážci sehrávají v životě obce zásadní roli, musí

být tedy zproštěni dalších povinností, aby se mohli věnovat výcviku. (Platón, 2005b, s. 98–100)

V následující části druhé knihy Ústavy se diskutující zabývají problémem vrozených vlastností vhodných k vykonávání činnosti strážce, ke kterým jsou zařazeny např. statečnost nebo bystrost jako tělesné vlastnosti a dále vlastnosti duševní, např. určité míry vznětlivosti tak, aby k ostatním občanům zachovávali mírnost a vůči nepřátelům projevovali zlost. Na krátký okamžik se toto spojení protikladných vlastností u jedné osoby zdá být nemožné. Zakrátko však diskutující nalézají podobné vlastnosti u zvířete, konkrétně u psa, který se k jeho známým lidem chová mírně, zatímco k neznámým opačně. Příkladný strážce by tedy měl být vznětlivý, pohotový, zdatný a též by měl projevovat lásku k moudrosti, neboť musí být schopen rozlišovat známé a neznámé osoby, aby věděl, jakým způsobem na ně má reagovat. (Platón, 2005b, s. 100–102)

Aby strážci mohli svou úlohu v obci vykonávat co nejlépe, bude nutné jim poskytnout vzdělání a výchovu. Dle názoru diskutujících by se strážci měli nejprve zdokonalit v tělocviku a v „múzické“ nauce, přičemž je tak vzdělání poskytováno jak tělesné, tak i duševní schránce člověka. V „múzické“ nauce je přiřazeno také studium bájí a další umělecké činnosti, s čímž se pojí další téma rozhovoru, výběr vhodných děl ke studiu strážců, aby splnily svůj výchovný účel. (Platón, 2005b, s. 102–104)

U třídy strážců je dále nutné zajistit, aby se muži rovnoměrně věnovali vzdělání a výchově v obou oblastech, čímž vzniká požadavek na zavedení další třídy, třídy správců, která by na to dohlížela. Stejně jako u strážců je důležité zajistit, aby i správci splňovali určité požadavky, ke kterým patří zapálená činnost přispívající k dobrému životu v obci. (Platón, 2005b, s. 146–148)

Vedle výchovy a vzdělávání by měli strážci zastávat ještě další funkce. Jednou z nich je dohled nad velikostí obce. Mohou ji dle svého uvážení rozšiřovat, ale musí v ní zůstat zachována jednota. Do jejich kompetencí spadá též obor soudnictví nebo obstarávání uzavírání manželských sňatků a plození potomků. (Platón, 2005b, s. 158–159, 172) Jednotu obce lze zajistit na základě vhodného výběru strážců a strážkyň, kteří budou plodit potomky s žádoucími vlastnostmi, které se bude odehrávat pod vládou filosofů. (Platón, 2005b, s. 306–307)

V páté knize Ústavy je řešena otázka rovnoprávnosti mužů a žen týkající se jejich podílu ve vyšších třídách společnosti. Diskutující nakonec tuto rovnost prohlašují za právoplatnou. (Dostupné

z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps12/platon/web/tema3_B.html) I u veškerých profesí, které jsou v obci vykonávány, není předem stanoveno, zda je má činit muž či žena, i když žena není svou tělesnou konstrukcí tak silná jako muž. Existují pouze vrozené dispozice k určité profesi, jež více předpokládají provádění určité činnosti určitým pohlavím a o nichž lze rozhodnout na základě převahy jedné ze tří složek duše stejně jako je to u mužského pohlaví. (Platón, 2005b, s. 198)

V Ústavě se též objevují snahy dokázat, že soužití strážců, strážkyň a jejich potomků jako jedné třídy lze v běžném životě zrealizovat, a dokonce že tento typ soužití přináší určité výhody oproti životu vedenému v rodinném kruhu. Protože všechny ženy-strážkyně patří všem mužům-strážcům a naopak, totéž se týká i dětí. Jejich výchova nespočívá pouze v rukou biologických rodičů, ale podílejí se na ní všichni příslušníci třídy. Pokud je tedy kdokoliv z třídy strážců ohrožen, dotýká se hrozba všech členů, nikoli pouze konkrétní rodiny. (Platón, 2005b, s. 206–208)

V čele obce líčené v Ústavě stojí vládci-filosofové, jež jsou nadřazeni jak strážcům, tak výrobcům. Přestože jsou nejmoudřejší, musí se dále vzdělávat, a to v „múzickém“ umění, literatuře nebo gymnastice. Sokrates se o vládcích vyjadřuje v tom smyslu, že jejich postavení není příliš lákavé, ale důležitější než jejich pocity je blaho celé obce. (Kenny, 2000, s. 68) Platón uvádí, že filosofové stojící v čele obce nebudou dychtit po honoráři pokládající jej za bezvýznamný, neboť odměnou za jejich vykonanou práci bude pravda a spravedlnost, jež budou v obci dominovat. (Platón, 2005b, s. 302)

Filosofové se vydělí ze třídy strážců, a to těch, jež svou úlohu vykonávají ze všech nejlépe. Vlády se mají ujmout proto, že jako jediní v celé společnosti mohou díky ideám odhalit ctnosti, které jim umožňují rozvíjet sebe sama, ale i ostatní obyvatele obce, čímž přispívají k vytvoření a rozkvětu ideální obce. (Platón, 2005b, s. 253–257)

Filosofům náleží vláda v obci, protože ze všech tříd jsou ve společnosti nejmoudřejší, převažuje u nich rozumná duše sídlící v hlavě, jejich přirozenost je pudí k dalšímu odhalování vědění. Strážcům jakožto ochráncům celé obce, u nichž převládá vznětlivost vyskytující se především v hrudi, náleží statečnost a k poslední skupině, třídě výrobců, jež je ovládána smysly sídlícími v podbřišku, patří uměřenost. (Platón, 2005b, s. 164–183)

Otázkou zůstává, u které společenské třídy se nejvíce projevuje spravedlnost. Odpověď zní, že u žádné. Spravedlnost se totiž váže na zásadu dělby práce, při níž každý jednatel ve společnosti vykonává určitou úlohu. Spravedlností tedy označujeme možnost realizovat se ve společnosti určitým směrem, díky čemuž mezi jednotlivými třídami vzniká harmonie. (Platón, 2005b, s. 171–172)

O fungování zásady spravedlnosti se filosof zmiňuje u svého prvního pojetí ideální obce, kde se projevovала tak, že každý člověk měl vykonávat pouze jedno zaměstnání. V obci, kde je společnost rozdělena do více tříd, nabývá princip spravedlnosti mnohem větší hodnoty, než jak tomu bylo u společnosti beztrždní. V případě, že by člověk z třídy výrobců zabývající se jednou profesí toužil dělat činnost profese jiné, ale stále v rámci třídy výrobců, nepřineslo by to obci až takové ztráty jako tehdy, když by někdo z nich chtěl postoupit do třídy vyšší a vykonávat práci, na níž není specializován. Jak píše Platón: „...*takováto záměna oborů a mnohodělnost jest záhubou obce.*“ (Platón, 2005b, s. 173–174)

V tomto okamžiku je druhá podoba Platónovy obce vystavěna. Společnost je tedy rozdělena do tří tříd, třídy výrobců, jež zajišťuje potěšení a materiální stránky života, třídy strážců zajišťující ochranu obce a třídu správců, kteří se chopí řízení celé obce. Uvedené třídy jsou v obci seřazeny v určité hierarchii. Třída výrobců jako nejnižší třída nemá pravomoci k tomu, aby se spolupodílela na rozhodování obecních záležitostí. Její výhoda oproti ostatním třídám tkví v tom, že jako jediná může disponovat soukromým vlastnictvím. Patrně se jedná o třídu zahrnující největší množství obyvatel. Naopak nejvyšší z těchto tří zmíněných tříd, správci, jsou nejméně početnou skupinou. Střední třídu představují strážci. Celkový počet občanů však lze pouze předpokládat, pravděpodobně se bude jednat o řády tisíců. (Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps12/platon/web/tema3_B.html)

Platónovo pojetí ideálního státu je ze strany mnoha myslitelů kritizováno kvůli jeho totalitnímu charakteru. Kenny (2000, s. 69) odsuzuje porušování základních lidských práv a také neexistenci soukromého vlastnictví, i když si uvědomuje, že filosofovým cílem bylo objasnit pojem spravedlnosti v lidské duši. Dalším myslitelem s podobným názorem je Tretera (1996, s. 86), který poukazuje na určitou formu cenzury, kdy se ve společnosti nemělo poukazovat na nedostatky a chyby, ale naopak vytvářet představu dokonalého fungování obce nebo také na zneužití Platónových koncepcí různými institucemi, církvemi, komunismem nebo fašismem.

Kallipolis neboli Krásná obec, jak Platón svou ideální představu zřízení obce pojmenoval, je kritizována též ze strany Machovce (1993, s. 120–121), jenž poukazuje na přísné komunistické lpění na dodržování veškerých nařízení a na nemožná řešení konfliktů vznikající mezi jednotlivými třídami. Dále nesouhlasí s intervencemi státu týkající se soukromého života obyvatel, „...končícího státním určováním pohlavního obcování určitých mužů s určitými ženami za účelem plození vhodných dětí.“ (Machovec, 1993, s. 121)

5.2 Obec zákonů

Platón v druhé polovině svého života pochopil, že svou nauku nebude nikdy moct skutečně zrealizovat, neboť se svými koncepcemi nepřišel ve správný čas, protože lidé ve shodě s autoritou vládců byli zvyklí činit podle jejich přání, jež ovšem stála v rozporu s těmi pocházejícími od Platóna. (Platón, 1945, s. 34)

Neúspěchy na poli politiky jej dovedly ke změně politických názorů, které shrnul ve svém dalším díle *Zákony* (1997). Zde vyslovuje názor, že své představy o ideálním uspořádání státu nelze zrealizovat, jelikož lidská osobnost nedosahuje takových kvalit, jak původně předpokládal. Neomezenou vládu filosofů z tohoto důvodu nahrazuje rozvážně ukotvenými zákony, prostřednictvím jejichž fungování se nemusel bát, že by mohlo dojít k využití vlivu konkrétní osobou.

V určitých aspektech upustil od svých původních myšlenek a více bral v úvahu hospodářskou a politickou situaci athénské obce. (Machovec, 1993, s. 121) V *Zákonech* je patrný jistý posun, který spočívá v Platónově lepším porozumění problematice vlastnictví ve společnosti, a také si uvědomil, že společnost lze ovlivnit právě intervencí v oblasti vlastnictví. (Platón, 1997, s. 125)

Nutno podotknout, že koncepce, jež byly do Ústavy zahrnuty, nejsou jejich autorem zamítnuty, nýbrž model uspořádání obce přetrvává i v *Zákonech*, tedy jakémsi dalším ideálním modelem obce. Značný podíl v tomto filosofově pozdním díle spočívá v utváření právního pořádku pro skutečnou obec, který byl svěřen do rukou občana Kréty Kleinia, jednoho z diskutujících. Na místě je otázka, proč se Platón rozhodl vytvořit tuto druhou a již ne tak dokonalou koncepci. (Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps12/platon/web/tema3_C.html)

Jeho životní zkušenosti mu totiž napověděly, že modelu popisovaného v Ústavě nikdy nebude možné dosáhnout, proto dospěl k názoru, že je nezbytné koncipovat a zavést zákony,

které by životu člověka daly určité mantinely. Za nejlepší možnou formu fungování obce tedy pokládá panování filosofů a absenci zákonů. Jejich vláda spočívající v individuálním přístupu ke každému problému a zohlednění odchylek od žádoucího stavu s sebou ale podle Platóna přináší jistá rizika. (Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps12/platon/web/tema3_C.html)

Prvním úskalím je nelehké rozeznání toho, že filosof stojící v čele obce by měl usilovat o blaho celé obce a nedbat na to své, jelikož jeho užitek stojí v přímé návaznosti na užitku celého společenství. Tento aspekt ale není tou hlavním potíží, protože tuto dovednost si lze dle filosofa osvojit vzděláváním. (Platón, 1997, s. 257)

Druhým rizikem je přirozené chování člověka, neboť člověk není uzpůsoben k rozpoznání toho, co přispívá k lepšímu životu v obci. A pokud by se už někdo takový našel, filosof pochybuje o tom, že by podle toho konal. A už vůbec ne za předpokladu, že by nabyl ničím neomezený vliv. Pravděpodobně žádný jedinec by se nedokázal překonat a nevyužít získanou moc ve vlastní prospěch. Sám Platón mluvil z vlastní zkušenosti, kdy na vlastní kůži takové jednání, kdy člověk ve velké míře podléhá slastem, zažil. (Platón, 1997, s. 80, 257)

Důvodem k napsání tohoto díla byla tedy potřeba své představy přiblížit reálnému lidskému jednání a reálnému životu. Nově zkonstruovaná koncepce by tak měla obci zajistit uspokojivější systém fungování než utopistické pojetí představené v Ústavě. (Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps12/platon/web/tema3_C.html)

Pravděpodobně největším rozdílem mezi pojetími v obou zmíněných spisech je otázka vlády. V Ústavě vládu zajišťovali filosofové, v Zákonech, jak již název napovídá, je vláda svěřena zákonům, jimž se i oni musejí podříditi. Kromě záležitostí týkajících se upořádání v obci podle stanovených nařízení je řešen např. i problém poměru psaných a nepsaných zákonů. (Platón, 1997, s. 105, 177)

Oblasti zákonných norem je v Zákonech věnován značně velký prostor, proto není možné všechny z nich pojmout, a proto se dále budeme věnovat jen jejich užšímu výběru. Jedním z důležitých témat je forma kolonizace obce a uspořádání vlastnických práv týkající se půdy jakožto hmotné podstaty lidského společenství sdruženého v obci. Podle počtu občanů má být půda rozdělena na stejně velké části. Platón svými matematickými výpočty dochází k číslu pět tisíc čtyřicet, protože se jedná o číslo, jež je možné dělit všemi čísly od jedné do

deseti a také ještě několika dalšími a zastává také důležité postavení ve válečných otázkách nebo v problematice příspěvků pro obyvatele. (Platón, 1997, s. 105, 125–126)

Dále Platón uvádí, že je nezbytné toto rozdělení půdy na jednotlivé části za každou cenu udržet, aby obec mohla po organizační stránce dobře fungovat. Každý vlastník půdy by si dle svého uvážení měl zvolit jednoho mužského nástupce, jenž půdu a obydlí k náležející činnosti zdědí, „...*co se pak týče ostatních dětí, komu se jich narodí více než jedno, dcery ať provdá podle zákona, který bude stanoven, potomky mužské pak ať rozděluje za syny těm občanům, kterým se nedostává potomstva, nejraději podle přátelské dohody.*“ (Platón, 1997, s. 128) Kontrolu nad touto oblastí pak bude zajišťovat úřad, který rozhodne o dalších otázkách směřujících k porodnosti dětí. (Platón, 1997, s. 128)

Dalším zákonem, jenž by měl být v ideální obci zaveden, je zákaz držení zlata a stříbra. V obci se pak mohou používat pouze mince sloužící k zajištění běžných nároků. Tyto mince ale nebude možné směnit s mincemi dalších obcí, které budou mít zase svou měnu. Pokud nějaký jednotlivec bude muset z obce odcestovat, musí si k tomu zajistit souhlas příslušných úřadů. Při cestě zpět je povinen mince cizí měny opět vyměnit za mince používané v jeho obci. Pokud by nastala situace, že by tyto mince někdo odmítal směnit, mají mu být odejmuty. Kdyby někdo o tomto počínu věděl a neoznámil to, na oba by mělo být sesláno prokletí a ostuda. Navíc je jejich povinností uhradit pokutu, přinejmenším ve stejné ceně jako byla měna cizí. (Platón, 1997, s. 129–130)

Další zákon hovoří o tom, že při svatbě nesmí být poskytováno žádné věno. Jiný zase, že by lidé neměli svěřovat své peníze člověku, jemuž nedůvěřují, a ani si peníze půjčovat na úroky. (Platón, 1997, s. 130)

Platón se vůbec zajímá o právní ukotvení samotných sňatků. Pro tyto účely stojí za vydání tzv. zákona o sňatcích, který stanovuje, že muž by se měl ženit ve věku třiceti až pětatřiceti let. Pokud se tak nestane, může mu být udělena pokuta, aby si uvědomil, že neuzavření sňatku mu nepřináší žádný prospěch. Dále je mu odejmuta možnost podílet se na vzdávání poct, jimiž jsou v obci zahrnováni starší občané. (Platón, 1997, s. 111)

K této úvaze náleží ještě další část, ve které Platón objasňuje, že muž uzavírá sňatek s vědomím, že každý jedinec si chce získat účast na nesmrtelnosti, k čemuž ho puď jeho vrozená touha nebo přání zachovat existenci jejich jména. Lidé však nesmrtelnosti mohou

dosáhnout pouze tím způsobem, že budou plodit děti, a proto by se měli snažit o včasné uzavření manželského slibu. (Platón, 1997, s. 111)

Filosof taktéž poukazuje na důležitost zavedení zákonů, jež by neposkytovaly takový prostor pro vznik majetkových rozdílů a nimi související neshody mezi bohatými a chudými občany. (Platón, 1997, s. 132)

V deváté knize Zákonů jsou řešeny záležitosti týkající se trestního práva. Platón s jistou mírou neochoty připouští fakt, že i v ideálně zřízené obci, kde by se měli nacházet pouze počestní obyvatelé, by se mohly objevovat případy nečestného jednání, a proto je nezbytné ukotvit v zákonech případné tresty za různé druhy provinění. Nežádoucí jednání občanů podle filosofa pramení z nedostatků lidského přirozeného chování. Smyslem ukládání trestů však primárně nemá být páchaní zla jako odplaty, ale napravení občana, jenž se proti zákonům provinil nebo alespoň přinejmenším zmírnění tohoto nežádoucího chování. Pokud ale jsou jeho provinění závažnějšího charakteru, že není možná náprava, měl by být tento občan odsouzen k trestu smrti. (Platón, 1997, s. 234–235)

Za různě těžké prohřešky proti zákonům Platón tedy stanovuje různé tresty. Pro těžký zločin, jakým je např. svatokrádež pro právoplatného člena společnosti, prosazuje smrt, jelikož mu bylo již od dětství prostřednictvím výchovy vštěpováno, že se nesmí provinít proti autoritě bohů, rodičů nebo obce. Pokud by stejný zločin spáchal otrok nebo cizinec, jeho přestupek by mu měl být napsán na čelo a ruce, dále by měl být zbičován a nahý vyhnán ze země, přičemž se očekává jeho náprava. Další závažnou formou prohřešku je nedodržování zásad ústavy v tom smyslu, že nelze nad zákonná nařízení stavět panování lidí. (Platón, 1997, s. 237)

Jako druhý nejzávažnější počín provinění se zákonům obce filosof stanovuje případ, kdy vysoce postavený úředník z jakýchkoliv důvodů opomíjí potrestání zločinců. Potom všem ostatním občanům ukládá povinnost jednání tohoto úředníka ohlásit a nahlížet na jeho chování jako na nezákonné úsilí o převrat ústavy. (Platón, 1997, s. 237)

Dále stanovuje tresty za spáchání krádeže, kterým má být uhrazení dvojnásobné ceny hodnoty ukradené věci. Pokud však nemá peníze na zaplacení, „...*budiž držen ve vazbě, dokud by nezaplatil nebo dokud by neuprosil toho, kdo ho dal odsoudit.*“ (Platón, 1997, s. 238)

Petrželka (2013) se domnívá, že obec řízená zákony je poměrně krutá. I přesto se zde vyskytují náměty, jež tento dojem narušují. Jedním z nich je např. myšlenka, že lidé ve společnosti budou nakloněni k přesvědčování o ctnostném konání, neboť je to svým způsobem moudré a přináší to také řadu výhod. (Platón, 1997, s. 108)

V Zákonech se filosof zabývá i problémem samotné realizace jednotlivých nařízení v již existujících obcích. Musí tedy nalézt odpověď na otázku, jakou formu zvolit při náhradě horších zákonů těmi lepšími. Řešení nalézá v roli dobrého zákonodárce, jenž dokáže nové zákony přizpůsobit určité obci. (Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps12/platon/web/tema3_C.html)

Oním zákonodárcem by měl být tyran, jenž disponuje vlastnostmi, jako je učenlivost, statečnost nebo rozumnost, protože aby mohly být nové zákony v obci zavedeny, postačí si pro tuto věc naklonit pouze jednoho člověka, jímž je tyran. Když totiž on sám začne tato nařízení dodržovat, budou po jeho vzoru konat stejně i všichni občané. (Platón, 1997, s. 99–100)

Na mnoha místech dila se Platón vyjadřuje o potřebě zachovávat zákony v takové podobě, v jaké byly původně ustanoveny, protože když lidé neznají jinou podobu života v obci, budou tato nařízení mnohem snáze respektovat a nebudou usilovat o změny. Vytváří tedy potřebu neměnit zákonná nařízení. Tento požadavek vztahuje i na oblast her dětí a mládeže, kde předpokládá zavedení zákonů a jejich striktní dodržování, protože se domnívá, že když děti do her zavedou nové prvky a budou hrát podle vlastních pravidel, mění se tím jejich individualita, tužby a prakticky celý jejich život, což má vliv i na zmíněnou neměnnost zákonů. (Platón, 1997, s. 181–182)

Na druhou stranu filosof chápe, že jisté nedostatky ve formulacích zákonů mohou vyjít najevo až během několikaletého fungování v praktickém životě, a proto přistupuje k opatření zavádějící interval trvajícího deset let, ve kterém by mohlo dojít k následným opravám a získávání zkušeností. Poté budou upravená nařízení zavedena do praxe jako trvalé a neměnné normy platící pro celou společnost. Pokud by však vyvstala nutnost vytvoření dalších modifikací, lze toho dosáhnout pouze za předpokladu, že je schválí všichni občané, všechny úřady a věštní bohů. (Platón, 1997, s. 156–157)

Platón se snaží odhalit způsob, jak dosáhnout udržení těchto zákonů. Odpověď mu dává úřad označovaný v Zákonech jako shromáždění, jenž tuto funkci bude mít ve své

kompetenci. Příslušníky úřadů se mají stát nejstarší občané ze společenské třídy strážců, lidé, jež obdrželi vysoká vyznamenání a dále ti, kteří pro získání zkušeností souvisejícími s fungováním zákonů v jiné než jejich obci odcestovali. Filosof se zamýšlí i nad vychováváním další generace, jež by stanula v čele tohoto shromáždění, a proto vyhláší, že každý člen shromáždění by měl oslovit jednoho mladého muže, kterému je nejméně třicet let, aby ho později zastoupil. Musí mít však jistotu, že jeho nástupce má k vykonávání tohoto úřadu odpovídající vlastnosti a výchovu. Členové shromáždění by měli zasedat v noci, kdy má každý jedinec asi nejvíce volna a nemusí se věnovat jiným aktivitám soukromého, ale i veřejného charakteru. (Platón, 1997, s. 343–344)

Příslušníci shromáždění by měli na svých jednáních směřovat k naplňování cíle, jenž je jednotný pro celou obec. Tímto cílem je dosažení ctnosti, zároveň však musí čelit problému její vícedruhovosti. (Platón, 1997, s. 346) Stojí tedy před problémem najít shodu mezi rozličnými typy ctnosti. Mnozí zde mohou spatřit jistou podobnost s rozeznáváním idejí ve spise Ústava, přestože se filosof nikde nevyjádřil o tom, že by měli strážci z obce vylíčené v Zákonech a filosofové z Ústavy zastávat stejnou roli. (Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps12/platon/web/tema3_C.html)

Přestože došlo k významné transformaci filosofových názorů, lze v obou dílech spatřit jeden konstantní prvek, kterým je u vládnoucích složek nutnost rozeznat substanci dobra. (Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps12/platon/web/tema3_C.html)

5.3 Duše v politické filosofii a etice

Své přesvědčení týkající se politických záležitostí Platón propojil s názory etickými a psychologickými zabývajícími se problematikou lidské duše. Třem třídám společnosti stojící na zásadě dělby práce paralelně odpovídá koncepce tří částí duše, pojetí různých druhů ctnosti a formy ústav. (Tretera, 1996, s. 84)

Zásadní roli u jednotlivých druhů ústav hraje převažující složka lidské duše, protože udává její charakter. Platón rozlišuje pět druhů ústav, kterým tak odpovídá pět druhů lidských povah. (Platón, 2005b, s. 304) Autor představuje jednotlivé ústavy v pořadí, které dle jeho mínění mají co do kvality sestupnou tendenci. Začíná tedy tou nejdokonalejší, aristokracií, pokračuje timokracií, též označovanou jako timarchie, následuje oligarchie, demokracie a poslední v řadě stojící tyranida. U jednotlivých ústav popisuje situace, při nichž vznikly,

druhy lidských povah, které této ústavě odpovídají, a také jejich další směřování. (Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps12/platon/web/tema2_C_b.html)

Zajímavé je, jak Platón mohl vytvořit koncepci spojující tři složky duše, čtyři druhy ctnosti a pět forem ústav. Spojitost mezi jednotlivými částmi duše a formami státního zřízení vytvořil tak, že u aristokrata, jenž stojí v čele nejdokonalejšího státního zřízení ze všech zmíněných, převládá rozum, timokrat je nejvíce ovlivňován ctižádostivostí a oligarcha žádostmi. Aby byla dodržena návaznost struktury, zavádí filosof další dělení, které se tentokrát týká tělesné touhy. Ta je rozdělena na touhu, jež je nutná, touhu, jež není nutná a na touhu porušující zákony. Oligarchie, demokracie a tyranie se tedy liší tím, která touha u panovníka převládá. Oligarcha je ovládán nutnými, demokrat postradatelnými a tyran protizákonnými touhami. (Kenny, 2000, s. 74–75)

Co se týče ctností a typů ústav, jsou jejich počty takto nastaveny proto, že vždy následující zřízení se vyvíjí z toho předchozího tím způsobem, že vybraná ctnost zanikne. Aby tedy bylo možné projít všechny úrovně státních zřízení, je k tomu zapotřebí existence čtyř ctností. Aristokracie je vnímána jako nejdokonalejší a zároveň nejspravedlivější. Každá další ústava se spravedlnosti stále více vzdaluje. Přejít od demokracie k tyranii je chápán už jako čirá nespravedlnost. (Kenny, 2000, s. 74)

Aristokracie je označována jako vláda nejmoudřejších, tedy filosofů, u nichž převládá rozumová složka duše. (Stavěl, 1972, s. 70)

S timokracií se pojí vznětlivá složka duše a společenská třída strážců. Tento druh lidské povahy se vyznačuje ctižádostivostí, opovrhováním otroků, ale zároveň mírným jednáním vůči nezávislým občanům. (Platón, 2005b, s. 308–309)

Oligarchie je založena na rozdílnosti bohatství, kdy vládou bohatí občané, a chudým je vláda odepřena. Oligarchově duši vévodí žádostivost, která má však odlišný význam od té, jež je popisována ve čtvrté knize. Zde je chápána jako chamtivost po penězích, jenž si dokáže podřídit rozumovou i vznětlivou část duše. Rozum by se neměl zabývat ničím jiným, než přemýšlením nad tím, jak co nejvíce získané peníze znásobit. Vznětlivost pak musí dohlížet na to, aby člověk za ctnost považoval pouze bohatství a jeho další rozšiřování. (Platón, 2005b, s. 311–315)

Tyto tři hlavní druhy ústav propojené s druhy lidských povah, v níž jedna ze složek je vždy dominantní, doplňuje ještě o ústavu demokratickou a tyranskou. Také těmto formám

ústav analogicky náleží určitý povahový typ člověka, kterým v těchto případech jsou typ demokratický a tyranský. (Stavěl, 1972, s. 71)

Na demokratickou ústavu nahlíží filosof s jistým despektem. Vnímá ji jako formu zřízení, kde vládne svoboda a rovnost, a lidé mohou žít způsobem, který si sami zvolí, což umožňuje výskyt všemožných druhů lidských povah. Zpočátku Platón svým líčením vytváří dojem, že tato ústava je ze všech nejlepší. Vzápětí ale popisuje touhu po uspokojování rozmanitých potřeb a oddávání se slastem. Taktéž postrádá jasné směřování k určitému okruhu hodnot. (Platón, 2005b, s. 321–326)

Demokratický člověk disponuje všemi třemi složkami duše, přičemž žádná z nich nemá výsadní postavení. Žádostivost se projevuje např. jako touha po penězích, vznětlivost tělesným pohybem nebo aktivitami v politice, rozumová část jako tíhnutí k filosofii. Smíšením těchto všech částí dostáváme člověka, který je pozoruhodný svými vlastnostmi, a tudíž musí taková být i ústava. Protože ale záleží na volbě každého jedince, jakým směrem se v životě bude ubírat a jaké činnosti bude vykonávat, je tato forma značně nestálá a proměnlivá.

(Dostupné z:

https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps12/platon/web/tema2_C_b.html)

Tyranie je popisována jako vůbec nejhorší možná forma ústavy a tyran, jenž ve svých rukou soustřeďuje moc jako nejhorší druh lidské povahy. Ta se zrodila tak, že ho pudové touhy naprosto ovládly. Ještě navíc se k tomu přidružilo požitkářství, které mohl jen těžko ovládat. Sám se tedy nachází pod vlivem tyrana Eróta, skutečného protikladu dříve zmíněného filosofického Eróta. Složení lidské duše u tyrana není explicitně vyjádřeno. (Platón, 2005b, s. 337–342)

Stavěl (1972, s. 71–72) si je jistý tím, že nemůže převládat rozumová složka, neboť Eros vytlačuje rozumovou část duše, čímž způsobuje u člověka projevy šílenství, sklony k nesprávnému jednání, ba dokonce i ke krádežím.

Pravděpodobně má tedy nadvládu jedna ze složek žádostí, jež Platón vnímá jako nepřirozenou a též protizákonnou. Domnívá se, že se s nimi člověk již narodil. Nad člověkem získávají moc v době jeho spánku, protože ostatní části duše také spí a ony tak mají prostor realizovat své záměry. Z tohoto důvodu je duše tyrana označovaná jako otrocká, neboť nemůže činit, co uzná za vhodné. (Platón, 2005b, s. 337, 345)

6 Využití tématu ve výuce

Myslím si, že dnešní doba klasické filosofii není příliš nakloněna a to je podle mě velká škoda. Mnoho lidí si ve spojitosti s filosofií vzpomene na učení se nauk jednotlivých filosofů a filosofických škol, které mnohdy již ve školních lavicích považovali za poněkud nudné a zbytečné. Navíc se je často museli učit z paměti, protože nechápali podstatu a neviděli souvislosti. Šlo pouze o to memorovat překládaná fakta do písemné práce nebo jiné formy zkoušení tak, aby byl vyučující spokojený a žil v domnění, že žáci učivo bez problémů pochopili.

Obrovská zodpovědnost tak leží na bedrech učitele a jeho pojetí vyučovací látky i samotného zkoušení. I když netvrdím, že za studijní výsledky žáka odpovídá pouze on sám. Tak to určitě není, ale možná by se mohl zamyslet nad tím, jak žákům učivo více a srozumitelněji přiblížit. Také je na místě položit si otázku, zda v dnešní době internetu je nutné žákům překládat velké množství pro ně často nesrozumitelných faktů, navíc ještě k tomu, když jsou předkládaná v hotové podobě, aniž by se na jejich odhalení museli žáci nějakým způsobem podílet. Chápu, že taková forma výuky znamená obětovat značné množství času proto, aby žáci na výuce aktivně participovali, ale myslím si, že jednou za čas není na škodu tento způsob zařadit.

Samozřejmě, že žáci by měli mít rámcový přehled o vývoji filosofického myšlení, ale lze se přitom také více zaměřit na rozvoj klíčových kompetencí podle příslušného kurikulárního dokumentu, kterých lze dosáhnout např. prostřednictvím aktivizačních metod, které nabízejí příjemnější formu výchovně vzdělávacího procesu nejen pro žáky, ale také pro samotné pedagogy. Nabízí se i využití mezipředmětových vztahů, např. propojení Platonových filosofických přesvědčení s Pythagorovou naukou.

Platón a vůbec celá antická filosofie se v současné době vyučuje pouze na středních školách, především na gymnáziích. Otázkou je, zda je tento přístup správný. Rozumím tomu, že pro žáky základních škol může být takové učivo příliš náročné, ale kdyby bylo zařazeno do vyšších ročníků a předáváno velmi jednoduchou formou, myslím si, že by to nebylo od věci. Na druhou stranu by bylo potřeba vyřešit problém, u jakého učiva zredukovat prostor pro danou látku, abychom se mohli věnovat filosofii, když už tak je pro výchovu k občanství vyhrazena pouze jedna hodina týdně v každém ročníku. A na mnoha školách ani to ne. Setkala jsme se i s případy, kdy se výuka konala pouze ve třech ročnících po jedné hodině za

týden. Pak záleží pouze na učiteli, zda je ochotný dát lásce k moudrosti prostor na úkor jiných témat či nikoli.

Na středních školách se filosofie vyučuje v rámci předmětu Základy společenských věd, často v maturitním ročníku na konci školního roku, nebo dokonce pouze v semináři zaměřeným na rozšíření a prohloubení učiva, kterého se samozřejmě neúčastní všichni žáci dané třídy, ale pouze ti, kteří si jej v rámci volitelných předmětů vybrali. Už tento aspekt má dost velkou vypovídací hodnotu. Přitom je tato oblast využitelná mnoha směry. Nemusíme se zaměřovat jen na to, aby žáci získali kvantum vědomostí, ale učivo můžeme využít např. i pro rozvoj komunikačních dovedností, např. formou rozhovoru, diskuze nebo skupinové práce, kdy by žáci měli možnost vytvořit si na danou problematiku vlastní názor, hledat pro něj vhodné argumenty a v následné diskuzi toto stanovisko obhájit.

Nabízí se taktéž využití výše zmíněných aktivizačních metod. Z diskuzních metod je možné do výuky začlenit např. metodu sněhové koule nebo diskuzní pavučinu. Aby žákům učivo nebylo předkládáno jako hotové vědění, ale oni sami museli dospět k určitým závěrům, je možné vyučovací hodinu proložit skládkovým učením nebo vytvořením menších projektů.

Projektové vyučování, které naplňuje hned několik druhů klíčových kompetencí, by se mohlo realizovat tak, že by se žáci rozdělili do skupin a každá by měla za úkol zpracovat určitou oblast, jíž se Platón zabýval. Takže bychom v konečném důsledku mohli mít žáky rozdělené do sedmi skupin. První by zpracovávala Platónův život, druhá dílo, třetí ontologii, čtvrtá epistemologii, pátá psychologii, šestá etiku, sedmá politologii. Kladla bych důraz na kooperaci žáků, ale také jejich rozdělení rolí v rámci jedné skupiny, aby každý svým dílem přispěl ke společnému výsledku a nestalo se, že ve skupině by pracovali jen někteří jedinci. V závěru, když by byly všechny projekty hotové, by následovala prezentace hotových projektů a celková evaluace. Myslím si, že by bylo správné hodnocení pojmout nejen z hlediska výsledku projektu, ale také jeho průběhu a vůbec samotného přístupu žáka.

Další možnost vedoucí ke zkvalitnění výchovně vzdělávacího procesu spatřuji v řešení problémových otázek. Žáci se mají možnost aktivně zapojit do výuky, vyjadřovat svá stanoviska, spolupracovat se spolužáky při odhalování řešení a zároveň se učí zachovávat tolerantní přístup vůči ostatním. Ze své zatím ne příliš velké zkušenosti mohu říct, že jsem problémové otázky během své praxe využila, i když se tedy netýkala filosofie. Ale samotný přístup žáků k výuce byl najednou úplně odlišný než u jiných výukových metod. I žáci, kteří

se běžně do diskuze moc nezapojovali, vedli rozhovory se spolužáky a měli chuť odhalit řešení. A tento žákovský přístup je pak odměnou i pro učitele.

Další možnou aktivitou je hraní rolí. Domnívám se, že nejlépe by bylo využitelné při ztvárnění Platónova mýtu o jeskyni, protože se jedná o jeho zásadní koncepci, kterou by si žáci měli určitě osvojit, a když to lze provést zábavnější formou, tím lépe. Další důvod je čistě praktický. V jednotlivých Platónových dialozích často vystupující pouze dvě postavy. Pro aktivní zapojení všech žáků do dramatu by pak realizace byla poněkud složitá. Jedině kdyby každá dvojice hrála jiný dialog. Potom by ale bylo pro učitele nejspíš příliš složité vše zkorigovat. Ovšem kdyby byl ve třídě méně žáků, je to také možnost. Pro třídy s větším počtem žáků by mohl být mýtus o jeskyni vhodným podnětem k dramatickému ztvárnění.

Jedná se o metodu výuky, která je taktéž do výuky zařazována spíše sporadicky. Důvody mohou být různé, pravděpodobně se však nejvíce jedná o časové hledisko. Hraní rolí v rámci určité látky je náročné zejména na přípravu. Na druhou stranu míním, že si žáci učivo mnohem lépe osvojí a jejich zapamatování bude trvalejší. A opět záleží na zvážení učitele, jak si výuku naplánuje a čemu dá přednost.

Cestu k snazšímu pochopení a zapamatování učiva mohou žákům poskytnout i didaktické hry, které podporují i mnoho dalších aspektů. Těmi může být např. větší motivace, kooperace se spolužáky, podpora klimatu ve třídě, tolerantního přístupu a další. Uvědomuji si, že zde mluvím o žácích střední školy, proto je nutné vědět, v jaké třídě si jako učitel mohu realizaci didaktických her dovolit.

Další možností je využití informačních a komunikačních technologií ve výuce, samozřejmě pokud jimi škola disponuje. Domnívám se, že v dnešní době už je jejich použití nezbytnost, pokud chceme žáky nějakým způsobem zaujmout. Využitelné je velké množství videí, ke kterým si můžeme nachystat pracovní listy, které si žáci budou postupně vyplňovat. U některých edukačních videí jsou dokonce zavěšeny už zpracované pracovní listy, které vytvořili odborníci na danou problematiku. Pokud jsme s jejich zpracováním spokojeni, je o to naše práce snazší. Pokud ne, stačí si je pouze upravit podle své představy nebo přinejmenším alespoň načerpat inspiraci do výuky. Určitě bych ale žáky nenechala dívat se na video bez nějakého blíže specifikovaného úkolu, jen abychom pak mohli vést o daném problému diskuzi. Žáci se pak nesoustředí nebo v horším případě vyrušují a naše snažení by pak přišlo vniveč.

Metoda tvůrčího psaní, jež vede k vytváření a prohlubování mezipředmětových vztahů s českým jazykem, je také vhodnou volbou. Mimo toho, že dává žákům možnost vyjádřit se k zadanému problému, rozvíjí jejich kreativitu, fantazii a cílí na vyšší myšlenkové roviny. V kontextu Platónovy filosofie bych tuto možnost využila k tomu, aby žáci vyjádřili svůj názor o Platónových představách týkající se ideální obce, popř. k tomu, aby popsali, jak by podle nich měla ideální obec vypadat.

Následující metoda taktéž podporuje mezipředmětové vztahy s českým jazykem. Jedná se o práci s textem podporující čtenářskou gramotnost a orientaci v textu. Pro účely výuky o Platónově pojetí lidské duše bych žákům poskytla pracovní listy s úryvkem z nějakého vybraného dialogu, který bych doplnila několika připravenými otázkami, na které by žáci hledali odpovědi. Ty bychom si následně společně zkontrolovali, prodiskutovali a ukázali, kde se v textu nacházejí.

Nabídla jsem několik možností, jak zpestřit výuku, jejímž předmětem je antický velikán. Uvědomuji si, že většina z nich je časově poměrně náročná, a tak je ve výchovně vzdělávacím procesu nelze uskutečňovat stále a za všech okolností. Když však někdy zařadíme alespoň některou z nich, jsem toho názoru, že i pro žáky bude nové učivo lépe pochopitelné, zapamatovatelné a bude je i více bavit. A co může být pro učitele větší odměnou?

Závěr

Ve své diplomové práci jsem se zabírala kontextem doby, v níž filosof žil, peripetemií Platónova života, Sokratovým působením na mladého filosofa a jeho nespravedlivým odsouzením, které Platóna velmi zasáhlo, založením Platónovy školy Akademie a jeho cestami, protože tyto aspekty do značné míry ovlivnily jeho pozdější názory a myšlenky, jež se zrcadlily v jeho dílech. Ta jsem rozčlenila do tří fází a provedla bližší rozbor tří vybraných spisů, jenž mají užší vztah k ústřednímu tématu práce. Listy jako jediné dílo, ve kterém Platón promlouvá sám za sebe, aniž by své úvahy vkládal do úst jiným osobám, umožňují bližší rozkreslení jeho pobytu v Syrakusách, městě, v němž chtěl uskutečnit své představy ideálního uspořádání státu a společnosti a tudíž jedné části Platónova života. V dialogu Faidón hovoří Sokrates se svými přáteli o nesmrtelnosti duše. A v rozhovoru Politikos je hlavním záměrem popsat vlastnosti a znalosti ideálního politika.

V dalších částech práce jsem se věnovala Platónově nauce o idejích, které jakožto dokonalá jsoucna slouží pro věci z našeho smyslového světa jako ideální vzory. Filosof tedy rozlišoval dva světy, dokonalý svět idejí a náš svět hmotných podstat, který je pouze jeho odrazem. Objasnila jsem také filosofovo nazírání na hierarchii idejí, z níž nejvýznamnější postavení přikládal ideji dobra. Dále jsem rozebrala Platónovo pojetí člověka a duše, která je dle něj členěna na tři části, část rozumovou, žádostivou a volní, přičemž je důležitý poměr těchto složek pro další úvahy týkající se jeho představ o uspořádání společnosti a státu. Nechybí ani část související s jeho etickými úvahami zdůrazňujícími ctnostné jednání a teorií poznávání, jež spočívá v rozpomínání se na to, co duše znala a viděla ve světě idejí předtím, než byla uvězněna v lidské schránce. Následně jsem popsala Platónovy představy vylíčené v díle Ústava o ideální obci, která je tvořena třemi stavy, stavem výrobců strážců a správců, v níž vláda spočívá v rukou nejmoudřejších, filosofů. Charakterizovala jsem funkce jednotlivých stavů a vysvětlila propojenost této koncepce s filosofovými psychologickými názory vztahující se k lidské duši.

Cílem mé diplomové práce bylo vytvoření návrhů na aktivity, které můžeme jako učitelé využít ve výchovně vzdělávacím procesu při probírání látky antické filosofie, potažmo Platóna. Abychom tyto metody často orientované na ty nejvyšší kognitivní procesy mohli do výuky zařadit, je třeba mít široké znalosti dané problematiky, a to z toho důvodu, aby nás nepřekvapily zvědavé otázky žáků. Také proto se v práci zabývám mnohými směry Platónovy

nauky. Cíl diplomové práce byl tedy splněn v rámci poslední kapitoly, kde jsem se vedle návrhů na aktivity do výuky podala také krátký náhled na výuku filosofie v českém školství.

Možnosti rozšíření diplomové práce spatřuji v oblasti filosofických názorů na kosmos a umění. Další alternativou by mohl být bližší rozbor děl zacílených na osobnost Sokrata jmenovitě např. Kritón, kde je popisován Sokratův pobyt ve vězení a jeho rozhodnutí o příležitosti z něj uprchnout, nebo Obrana Sókrata, jež zachycuje Sokratovu obhajobu před soudem, kterým byl obviněn z bezbožnictví a kažení mládeže. Nabízí se taktéž tematika platonismu, tedy filosofického směru inspirovaného Platónovými úvahami, jež mnohé filosofovy koncepce dále rozvíjejí.

Seznam použité literatury

Literatura

1. ASMUS, Valentin Ferdinandovič. *Antická filozofie*. Praha: Svoboda, 1986. Členská knihovna (Svoboda).
2. BONDY, Egon. *Poznámky k dějinám filosofie*. Praha: Sdružení na podporu vydávání časopisů, 1994. ISBN 80-85239-26-4.
3. DUROZOI, Gérard a André ROUSSEL. *Filozofický slovník*. Praha: EWA, 1994. ISBN 80-85764-07-5.
4. HADOT, Pierre. *Co je antická filosofie?*. Přeložil Magdalena KŘÍŽOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2017. *Dějiny idejí*. ISBN 978-80-7429-680-2.
5. HLAVINKA, Pavel. *Dějiny filosofie: jasně a stručně*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-015-7.
6. JASPERS, Karl. *Plato*. München: Piper, 1976. ISBN 3-492-00447-4.
7. KENNY, Anthony. *Stručné dějiny západní filosofie*. Praha: Volvox Globator, 2000. *Katarze*. ISBN 80-7207-374-5.
8. LAERTIOS, Diogenes. *Životy, názory a výroky proslulých filozofů*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1964. *Filosofická knihovna*.
9. MACHOVEC, Dušan. *Dějiny antické filosofie*. Jinočany: H & H, 1993. ISBN 80-85467-62-3.
10. NOVOTNÝ, František. *Sokrates, Platon*. Praha: František Novotný, 1926. 61 s. Zvláštní otisk z Přednášek a rozprav Společnosti přátel antické kultury.
11. NOVOTNÝ, František. *O Platonovi: život*. Praha: J. Laichter, 1948. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných.
12. NOVOTNÝ, František: *Předmluva*, In: PLATÓN. *Euthyfrón; Obrana Sókrata; Kritón*. Praha: OIKOYMENH, 2000. 104 s. ISBN 8085241374.
13. NOVOTNÝ, František: *Úvod*. In: Platón. *Faidón*. 6., opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2005a. ISBN 8072981587.
14. NOVOTNÝ, František. *Úvod*. In: Platón. *Politikos*. 4., opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2005b. ISBN 8072981595.
15. PATOČKA, Jan. *Platón: přednášky z antické filosofie*. Praha: SPN, 1992. Na pomoc učiteli. ISBN 80-04-25609-0.

16. PATOČKA, Jan, POLÍVKA, Jiří, ed. *Platónova péče o duši a spravedlivý stát: [přednášky k antické filosofii IV]*. Praha: OIKOYMENH, 2012. ISBN 978-80-7298-476-3.
17. PLATÓN. *Listy*. 11. vyd. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: Jan Laichter, 1945.
18. PLATÓN. *Gorgias*. 3., opr. vyd. Praha: ISE, 1992. Platónovy spisy; sv. 3. ISBN 8085241218.
19. PLATÓN. *Zákony*. 2. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1997. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-86005-31-3.
20. PLATÓN. *Euthydémos, Menón*. 4., opr. vyd. Praha: Oikoymenh, 2000. Knihovna antické tradice. ISBN 80-85241-56-9.
21. PLATÓN. *Platónovy spisy: svazek I*. Praha: OIKOYMENH, 2003a. ISBN 80-7298-062-9 F
22. PLATÓN. *Platónovy spisy: svazek II*. Praha: OIKOYMENH, 2003b. ISBN 80-7298-063-7.
23. PLATÓN. *Platónovy spisy: svazek IV*. Praha: OIKOYMENH, 2003c. ISBN 80-7298-067-X.
24. PLATÓN. *Politikos*. 4., opr. vyd. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2005a. ISBN 80-7298-159-5.
25. PLATÓN. *Ústava*. 4., opr. vyd. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2005b. ISBN 80-7298-142-0.
26. RICKEN, Friedo. *Antická filosofie*. 2. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. Dějiny filosofie (Nakladatelství Olomouc). ISBN 8071821349.
27. STAVĚL, Josef. *Antická psychologie: učebnice pro vysoké školy universitního směru*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství).
28. STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. 4. vyd. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-115-6.
29. TRETERA, Ivo. *Nástin dějin evropského myšlení: (od Thalety k Rousseauovi)*. Praha: COWI, 1996. Perspektivy České republiky. ISBN 8090158846.
30. WEBER-SCHÄFER, Peter. *Einführung in die antike politische Theorie*. 2. Auflage. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1992. ISBN 3-534-07357-6.
31. WUNDT, Max. *Platons Leben und Werk*. Jena: E. Diederichs, 1924.

Elektronické zdroje

1. FRAITINGR, Leoš. *Lidská duše z pohledu Platonovy filozofie*. [online]. © Nová Akropolis 1985 – 2020 [cit. 10. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.akropolis.cz/content/lidska-duse-z-pohledu-platonovy-filozofie>.
2. NĚMEC, Václav., LEGER, Ondřej. *Antické Řecko – klasické období*. [online]. © 1997 - 2020, Václav Němec [cit. 30. 1. 2020]. Dostupné z: <https://www.dejepis.com/ucebnice/anticke-recko-klasicke-obdobi/>.
3. PETRŽELKA, Josef. *Platón bez idejí*. [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2013. © 2013 Masarykova univerzita. [cit. 10. 3. 2020]. ISSN 1802-128X. ISBN 978-80-210-6260-3. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps12/platon/web/index.html>.

Anotace

Jméno a příjmení:	Bc. Petra Bonková
Katedra:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	PhDr. Petr Zima, Ph.D.
Rok obhajoby:	2020

Název práce:	Platónovo pojetí člověka a společnosti
Název v angličtině:	Plato's Conception of Man and Society
Anotace práce:	Diplomová práce pojednává o životě, dílech a názorech Platóna, významného antického filosofa, který byl značnou část svého života ovlivněn svým učitelem a přítelem v jedné osobě, Sokratem. Vedle problematiky pojetí člověka se Platon zabýval otázkami uspořádání státu a společnosti. V závěrečné části práce jsou nabídnuty typy na využití tématu ve výuce.
Klíčová slova:	filosofie, Sokrates, idea, duše, člověk, společnost, stát, zákon
Anotace v angličtině:	The aim of this diploma thesis is Plato's life, works and opinions. He was an important ancient philosopher who was influenced by his teacher and a friend Socrates for a considerable time of his life. Plato dealt with conception of man and, moreover, he paid attention to the questions of social and state organisation. The recommendations for application of this topic in school lessons are made in the closing part of my diploma thesis.
Klíčová slova v angličtině:	philosophy, Socrates, idea, soul, man, society, state, law
Přílohy vázané v práci:	-
Rozsah práce:	72 stran
Jazyk práce:	český